

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

**DIPLOMSKO DELO
VPLIV GLOBALIZACIJE NA TRG DELA**

Ljubljana, maj 2010

TANJA ROZMAN

IZJAVA

Študentka Tanja Rozman izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom mag. SONJE WOSTNER ŠLANDER, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

1 UVOD	1
2 OPREDELITEV POJMA GLOBALIZACIJA IN UVOD V TRG DELA	2
2.1 Primež globalizacije	3
2.2 Neuravnoteženost bilance globalizacije	4
2.3 Kazalniki globalizacije in nujnost institucionalnih sprememb	6
2.3.1 <i>Indeks globalizacije (Globalization Index)</i>	8
2.3.2 <i>Povečan pomen TNI in mednarodne proizvodnje</i>	9
2.3.3 <i>Rastoč delež mednarodnih storitev</i>	10
2.3.4 <i>Nastanek integriranih finančnih trgov</i>	10
2.3.5 <i>Odločilen vpliv tehnologije na mednarodno trgovino</i>	11
2.3.6 <i>Naraščajoča oligopolizacija svetovnega trga</i>	12
2.4 Trg dela in »flexicurity« oz. prožna varnost	13
2.5 Globalizacija, zaposlenost in plače	15
3 VPLIV GLOBALIZACIJE NA TRG DELA V SLOVENIJI	17
3.1 Demografska analiza zaposlenosti	17
3.2 Stanje na trgu dela	19
3.3 Ukrepi za izboljšanje trga dela	29
3.3.1 <i>Povečati stopnjo delovne aktivnosti</i>	29
3.3.2 <i>Izboljšati izobrazbeno in kvalifikacijsko sestavo aktivnega prebivalstva</i>	30
3.3.3 <i>Povečati delež zahtevnih in po znanju intenzivnih delovnih mest</i>	31
3.3.4 <i>Fleksibilnost na trgu delovne sile</i>	31
3.3.5 <i>Omejevati neenakosti na trgu delovne sile</i>	32
3.4 Hartz-Konzept	33
4 SKLEP	36
5 LITERATURA IN VIRI	38

KAZALO TABEL

Tabela 1: Bilanca globalizacije	5
Tabela 2: Izbrani kazalci trga delovne sile (2007–2008)	26

KAZALO SLIK

Slika 1: Analiza trga zaposlenih med letoma 2000 in 2009 na tisoč zaposlenih.	25
Slika 2: Analiza registrirane brezposlenosti in težje zaposeljive skupine med letoma 2000 in 2009, v %	25

1 UVOD

V diplomski nalogi sem se osredotočila na raziskovanje globalizacije in njenega vpliva na trg dela oziroma zaposljivost ljudi. Skušala sem predstaviti vse vplive odpiranja nacionalnih mej na notranjo politiko zaposlovanja. Slovenija je majhna država, za katero lahko rečemo, da je imela globalizacija več prednosti kot slabosti (zaenkrat), kažejo pa se že prvi znaki socialne nepravilnosti.

Globalizacija kot pojav straši razvite države, da bodo države v razvoju njihov trg preplavile s ceneno delovno silo ter s ceneni izdelki in storitvami. Opisati želim, zakaj so delavski standardi in socialna zaščita nižji. Struktura diplomske naloge je razdeljena na dve osnovni poglavji. Prvo opredeljuje pomen globalizacije in novo podobo trga dela. Obravnavani so glavni elementi, ki jih navaja literatura, ter smernice, ki se pojavljajo v praksi, kot so: primež globalizacije, neuravnoveženost bilance globalizacije, kazalniki globalizacije, gospodarska rast, trg dela in »flexicurity« oz. prožna varnost, nujnost institucionalnih sprememb ter opredelitev povezanosti med globalizacijo, zaposlovanjem in plačami. Drugo poglavje pa je namenjeno opisu vpliva globalizacije na slovenski trg dela. Ta del opozarja na probleme, kot so: nizka stopnja delovne aktivnosti v določenih starostnih skupinah, vključevanje mladih na trg dela, kako zmanjšati prevelik delež nezahtevnih delovnih mest, da ne bo prihajalo do strukturnih neskladij, do nezadostne fleksibilnosti trga dela ter do neenakega dostopa do dela in kapitala. Želim pokazati izzive, ki jih ponuja trg dela, ter predlagati nekatere strokovne rešitve za povečanje stopnje delovne aktivnosti in fleksibilnosti na trgu delovne sile. Kot del analize slovenskega trga dela so predstavljena demografska gibanja, namenjena opisu stanja trga dela in globalizacije ter njenih učinkov. Pomemben del je opis posledic globalizacije na trgu dela, predstavitev nemškega »Hartz-Konzepta« ter posledice in ocena učinkovitosti »Hartz-Konzepta«. V tem pogledu bodo analizirane prednosti in pomanjkljivosti novega nemškega modela zaposlovanja, zaposlovalna, pokojninska in delovna politika ter problematika trga dela v Sloveniji.

Namen te diplomske naloge je preučiti vse vidike vpliva globalizacije na trg dela najprej v splošnem, to je teoretičnem pomenu besede, nato pa v okviru Slovenije s čim preglednejšo opredelitvijo problematike (zaradi globalizacije) trga dela v Sloveniji. Na koncu je v tem diplomskem delu podan tudi primer dobre prakse o soočanju z brezposelnostjo v Nemčiji. Cilji diplomske naloge so določeni s posameznimi poglavji in imajo takšen vrstni red:

- Opredeliti pojma globalizacija in trg dela ter nakazati njuno medsebojno povezanost.
- Predstaviti stanje trga dela in globalizacije v Sloveniji.
- Podati sklepni del z ugotovitvami in z nekaterimi strokovnimi ugotovitvami ter z njimi oblikovati predloge za izboljšanje stanja na trgu dela.

Osnovne trditve so, da globalizacija vpliva na trg dela negativno in pozitivno. Pomembno je, da se tega zaveda vsaka država posebej in se tako ustrezno pripravi na posledice globalizacije, ki je neizbežna in vsenavzoča. Hipoteza, ki me bo vodila pri raziskovalnem delu, je: Globalizacija je pozitivna, če jo pravilno razumemo in jo znamo uporabiti v svoj prid.

Raziskava je omejena na kvalitativni pristop, to se pravi, da zgoraj omenjenih hipotez nisem dokazovala kvantitativno. Uporabljene metode pri diplomskem delu temeljijo na teoretični

preučitvi literature (deduktivno in induktivno sklepanje) in analitičnem pristopu (induktivno sklepanje). Uporabila sem spoznanja, pridobljena v drugih okoljih in povezana s spoznanji iz analiziranega okolja, ter znanje, pridobljeno med študijem ekonomije. Raziskavo omejuje nezadostna strokovna literatura o tem področju, saj so na razpolago le krajši članki, kar ni dovolj za širše razumevanje obravnavane problematike. Pri pripravi naloge sem upoštevala različne metode, s katerimi sem preučevala tisto, kar me je zanimalo. Za raziskavo sem se seznanila z literaturo (v natisnjeni in elektronski obliki), upoštevala sem metodo deskripcije oziroma metodo opisovanja določenega pojava, kompilacijo – združevanje, ter tudi komparacijo – primerjanje.

2 OPREDELITEV POJMA GLOBALIZACIJA IN UVOD V TRG DELA

Raziskovanje vplivov globalizacije na trg dela ima zadnje čase vedno večji pomen. Zaradi globalne krize se pojavlja tudi vedno več nasprotnikov globalizacije. Eno izmed definicij globalizacije opredeljuje Soros (2003, str. vii), ki globalizacijo enači s prostim pretokom kapitala in povečanjem prevlade svetovnih finančnih trgov ter multinacionalnih korporacij nad nacionalnimi gospodarstvi. Nekateri opazijo v tem tudi pozitivne vidike, in sicer, da lahko globalizacija pomeni tudi zmanjšanje ali odpravo vseh ukrepov, vsiljenih od države, s katerimi se omejuje menjava med državami, s tem pa pospešuje bolj integriran in kompleksen globalni sistem proizvodnje in menjave.

Nasprotnikom globalizacije je skupno to, da besedo uporabljajo kot sinonim za krivca. Nasprotniki globalizacije z leve in desne, od Ralpa Naderja do Patricka Buchanana in Jeana Marie Le Pena, menijo, da nihče več ne nosi doma narejenih oblačil, ker so postala predraga. To pomeni, da je delo na primer majevske ženske postalo vrednejše. Tako sedaj namesto tega, da bi ure in ure presedela ob ročnih statvah in šivala krila za lastno uporabo, ta čas nameni za šivanje istega krila, ki ga proda ženski v Francijo, z iztržkom pa kupi bodisi tri obleke in očala, bodisi radio ali zdravila za zdravljenje tropske vročice. Seveda pa lahko majevske ženske delajo tudi kaj drugega in so si še vedno sposobne kupiti več tistih stvari, ki jih same potrebujejo. Ženske niso oropane, le bogatejše postajajo. Torej, ko se pogovarjamo o globalizaciji, pomislimo na ženske, ki šivajo oblačila, ki zanje postajajo predraga za vsakodnevno uporabo (Palmer, 2007, str. 4).

Globalizacija v pozitivnem pogledu pa je povečana globalna dostopnost virov dobrin, storitev, dela in kapitala, ki ji oporo zagotavlja informacijska revolucija. Je tudi eden od temeljnih izzivov za tradicionalne evropske družbene, kulturne in gospodarske modele ter modele odločanja, pa tudi za evropski gospodarski sistem, zlasti notranji trg (Herczog, 2005, str. 3). Globalizacija je, skratka (Svetličič, 2004, str. 22):

- večdimenzionalni proces, obsegajoč ekonomske, politične in kulturne prvine, ki skupaj tvorijo novo kakovost;

- globalna internacionalizacija¹ ali vsaj internacionalizacija dejavnosti, kot so trgovina, TNI (TNI = tuje neposredne investicije), pogodbene oblike mednarodnega ekonomskega sodelovanja na vseh pomembnih trgih;
- globalna sopovezanost, ki terja globalno usklajevanje dejavnosti na povsem nov način;
- proizvodnja enakih izdelkov za domačo porabo in tujino;
- naraščanje deleža tujih sestavin v proizvodih za domačo porabo in za izvoz.

Globalizacija torej pomeni čedalje tesnejše gospodarsko (proizvodno, prometno, komunikacijsko, finančno) in socialno povezovanje sodobnega sveta na svetovni ravni. Ta proces se je začel v gospodarstvu, še posebej v industriji, bančništvu, zavarovalništvu in trgovini. Najdlje je globalizacija segla v gospodarstvu, kjer so se s sprostitevjo (liberalizacijo) mednarodne trgovine na podlagi »splošnega sporazuma o carinah in trgovini« (GATT = General Agreement on Tariffs and Trade) in pozneje ob sodelovanju Svetovne trgovinske organizacije (WTO = World Trade Organization), z odpravo nekaterih finančnih ovir in deregulacijo denarnih trgov ter s povečano mobilnostjo kapitala izredno pomnožili stiki med proizvajalci v različnih delih sveta. Pri tem so trgovski stiki naraščali veliko hitreje kot pa industrijska proizvodnja. H globalizaciji so gotovo veliko prispevale mednarodne družbe (global players oz. MNO), ki so z združevanjem, prevzemi ali nakupi delnic podjetij ustvarjale na svetovni ravni integrirana proizvodna in prodajna omrežja (Vrišer, 2001, str. 53).

2.1 Primež globalizacije

V primež globalizacije se lahko ujamejo tako nekvalificirani kot kvalificirani delavci, visoko izobraženi, nezaposleni ter upokojeanci. Dejavniki, ki stiskajo, so: svobodna trgovina, nove tehnologije, uvoz konkurenčne delovne sile, delokalizacija, offshoring ter države BRIKA (to so: Brazilija, Rusija, Indija in Kitajska). Pritisk povzroča predvsem konkurenčnost držav BRIKA. Kitajska definicija zmaja: *»Zmaj je dobrotna pošast, narejena iz najboljših delov devetih različnih živali. Zmajevo telo je prekrito devetkratno z devetimi plastmi, kar je ekstrem srečnih števil. Zmaji so štirih oblik: božanske, duhovne, zemeljske in v obliki zaklada. In samo nebeški zmaji imajo pet prstov na nogi, preostali pa imajo le tri ali štiri«* (Lee, 2003, str. 2). Moč stiska je odvisna od sposobnosti odzivanja na situacijo s strategijo, izobraževanjem in trenutnim prilagajanjem. Za tiste, ki so popustili primežu globalizacije in so se pustili stisniti, so na voljo socialni programi in preizobraževanje. Pritiska se predvsem na plače, cene ter delovna mesta. Stiskajo lahko poleg prej naštetih objektivnih dejavnikov tudi subjektivni dejavniki, kot so: neznanje, protekcionistična politika, slabe odločitve politikov ter menedžerjev, slabo delovanje pravnega reda ter nedorečeni pogoji tekmovanja.

Globalizacija omogoča prosto gibanje finančnega kapitala, v nasprotju pa gibanje ljudi med državami ostaja precej nadzorovano. Kapital povzroča, da se države borijo zanj, da ga pritegnejo, kar ovira njihovo sposobnost obdavčenja in nadzora nad njim. Temeljni vzroki za nižanje plač in nezaposlenosti ni le globalizacija. Je pa sokriva, saj je na splošno vpliv mednaodne menjave in globalizacije na plače in zaposlenost majhen, to je sorazmeren deležu zunanje trgovine v

¹ Proces vstopa na tuje trge imenujemo internacionalizacija. Internacionalizacija podjetja se začne, ko podjetje s svojimi izdelki/storitvami vstopi na tuji trg, najpogosteje najprej z domačega trga oz. domicilne države.

domačem proizvodu posamezne države (Svetličič, 2005, str. 2–3). Globalizacija nekaterim omogoča višji življenjski standard, ker jim daje delo, zvišuje plače in znižuje cene. Drugim pa ogroža njihov življenjski standard, ker jim znižuje plače in zmanjšuje možnosti zaposlitve. Sicer je res, da porast nezaposlenosti in zniževanje oziroma stagniranje plač nekvalificiranim delavcem poteka sočasno s krepitvijo globalizacije, kar pa ni dokaz za to, da je globalizacija povzročitelj zniževanja plač delavcev z nižjo izobrazbo ali brez nje in porasta njihove nezaposlenosti ter s tem znižanja socialnega standarda. Vzroki za pritisk globalizacije na trg dela so subjektivni (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 7):

- neprilagajanje okolja,
- slabe priprave in odločitve,
- pogoji tekmovanja in konkurenčnosti ter
- neznanje/protekcijem.

Objektivni dejavniki pa so (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 7):

- uvoz delovne sile,
- globalizacija trgov,
- tehnološki razvoj in
- demografske spremembe.

2.2 Neuravnoteženost bilance globalizacije

Kratkoročni cilj ameriškega poslovanja je dobičkonosnost, kar spodbuja izbiro »offshore« nakupov ali preselitev domače proizvodnje v tujino, da se izkoristijo prednosti cenejše delovne sile. Nekatera domača podjetja pa so ugotovila, da niso dovolj konkurenčna za globalno tekmo. Podjetja so se našla v primežu, da bi ostala konkurenčna in zadovoljevala svoje potrošnike, ki prav tako težijo k prednostim, ki jih ponuja tuja konkurenca (Pooler & Farney, 2004, str. 113).

Globalizacija, ki deluje po pravilih trga, ne upošteva dejstva, da so trgi amoralni: dovoljujejo delovanje ljudi v skladu z njihovimi interesi in obenem ustvarijo pravila za izražanje teh interesov, vendar ne podajo nobenih moralnih sodb o samih interesih (Soros, 2003, str. 6).

Tabela 1 prikazuje segmente, za katere je globalizacija koristna, in segmente, na katere globalizacija slabo vpliva. Za zaposlene nekvalificirane delavce so njihova delovna mesta ogrožena. Vsi, zlasti pa najrevnejši, ki so najbolj odvisni od javnih storitev, zgubljajo zaradi zniževanja socialnih standardov, podaljševanja delovnika, erozije pogajalske moči, zaradi pritiska ponudbe množice delavcev iz manj razvitih držav z nizkimi plačami v razmerah znižujočih se delavskih standardov. Mednarodna menjava in globalizacija torej vplivata na zaposlovanje in na dohodke. Izvoz poveča povpraševanje po delu v izvoznih dejavnostih in s tem potiska plače navzgor, uvoz obratno. TNI praviloma povečajo povpraševanje po domači delovni sili in s tem večajo dohodke. Selitev določenih dejavnosti v države z nižjimi dohodki pa obratno, zmanjšuje povpraševanje v državi investitorici in s tem dohodke manjša. Odločilni so dejavniki kot dolgoročno upadanje povpraševanja po neizobraženi delovni sili vzporedno s tehnološkim napredkom, in drugič, ker je ponudba teh delavcev prevelika ob usihajočem povpraševanju. Posreden dokaz, da vpliv globalizacije ni odločilen, je tudi dejstvo, da do ukinjanja delovnih

mest in zniževanja plač prihaja tudi v sektorjih, ki ne trgujejo mednarodno (nemenjalni sektor). Primerjava neenakosti v dohodkih v menjalnem in nemenjalnem sektorju ZDA je pokazala, da je neenakost rasla po približno enakih stopnjah v panogah, ki mednarodno veliko trgujejo, in v vseh drugih. Bhagwati opozarja, kako napačna je poenostavljena trditev, da je uvoz kriv za nižje dohodke države uvoznice. Globalizacija bi vplivala na padec plač nekvalificiranih delavcev v razvitih državah, če bi se vzporedno znižale tudi cene uvoženih enostavnih delovno intenzivnih izdelkov v primerjavi s cenami izdelkov višje stopnje predelave, tehnološko intenzivnih izdelkov (Svetličič, 2005, str. 6–8).

Tabela 1: Bilanca globalizacije

GLOBALIZACIJA JE DOBRA ZA:	GLOBALIZACIJA JE SLABA ZA:
Japonsko, Evropo, V. in J. Azijo (do l. 1997).	DVR, Afriko (razen Mauritiusa in Botsvane) L. Ameriko (razen Čila in Costa Rice).
Proizvodnjo, profite.	Zaposlenost in plače.
Ljudi, ki imajo sredstva, ki so izobraženi, kvalificirani (menedžerji, inženirji ...).	Ljudi brez sredstev, neizobražene in nekvalificirane delavce.
Prožne prilagojevalce.	Neprilagodljive.
Posojilodajalce.	Posojilojemalce.
Tiste, ki so neodvisni od javnih storitev.	Odvise od javnih storitev.
Velike firme.	Male firme.
Moške in močne.	Ženske in otroke, šibke, človekovo varnost.
Globalno kulturo in mir.	Lokalne kulture.
Poslovneže in ekonomiste (zagovornike globalizacije).	Okoljevarstvenike, delavce, zagovornike pravic potrošnikov, kmete, verske organizacije, zagovornike demokracije (nasprotniki globalizacije).

Vir: M. Svetličič, Slovenski delavec v primežu globalizacije, 2005, str. 6.

Brezposelnost je položaj posameznika, ki nima statusa zaposlenosti, je brez dela, službe, zaposlitve. Glede na to, kako nekdo pride v ta položaj, ločimo različne vrste brezposelnosti. Najbolj groba delitev ločuje prostovoljno in tehnološko brezposelnost. Za prostovoljno brezposelnost je značilno, da delavci niso pripravljene delati zaradi različnih subjektivnih razlogov in izstopajo iz delovnega procesa. Danes se je koncept prostovoljne brezposelnosti razširil s področja plač na delovne razmere, prekvalifikacije, selitve. Tako se za prostovoljno brezposelne štejejo posamezniki, ki niso pripravljene sprejeti dela, ki je manj plačano, kot se jim zdi, da bi moralo biti. Prav tako sodijo v to kategorijo tisti, ki se niso pripravljene preseliti v kraj, kjer so prosta delovna mesta, ki se nočejo prekvalificirati ali se jim zdi njihova izobrazba previsoka za ponujeno delovno mesto. Tehnološka brezposelnost nastaja zaradi novosti – vpeljevanja novih tehnologij, kar vpliva na zmanjšanje števila delovnih mest. Poznamo tudi frikcijsko brezposelnost, ki je posledica motenj na trgu delovne sile, slabega pretoka informacij o prostih delovnih mestih in iskalcih zaposlitve. Strukturna brezposelnost kaže na dolgotrajno neskladje med povpraševanjem in ponudbo delovne sile. Konjunktorno brezposelnost povzročajo spremembe v strukturi gospodarstva in s tem samega sistema. Sezonska brezposelnost se

pojavi v gospodarskih vejah, v katerih zaradi različnih razlogov ni mogoče delo čez vse leto. Občasna ustavitve dela nastane zaradi pomanjkanja energije ali surovin. V pravo brezposelnost avtorji uvrščajo tudi vse brezposelnosti, ki se periodično ponavljajo, v nepravo ali prisilno pa občasno skrajšana dela ali občasno mirovanje ter navidezno in prostovoljno nezaposlenost (Pavel Rapuš, 2005, str. 332–333).

Svetličič (2005, str. 4–5) poudarja, da je z vidika vpliva globalizacije na plače in zaposlenost ključen Stolper-Samuelsonov teorem (S-S). Le-ta pravi, da bo odprava trgovinskih ovir (za to pri globalizaciji gre) imela različen vpliv na različne države in različne akterje v njih. V državi, ki ima obilo izobražene delovne sile in izvažajo zahtevnejše izdelke, bodo dobivali visoko kvalificirani delavci. V manj razvitih, ki izvažajo delovno intenzivne izdelke, pa bodo dobivali nekvalificirani, ki proizvajajo to blago, in izgubljali višje izobraženi, katerih izdelki se ne izvažajo. Posledica tega bi bila poglobljanje razlik med izobraženimi in neizobraženimi v razvitih državah in zmanjševanje razlik v DVR (DVR = države v razvoju). Navkljub teoretičnim predvidevanjem pa so razlike med izobraženo in neizobraženo delovno silo velike tudi v DVR, včasih celo več kot šestkrat, in so se vzporedno z liberalizacijo mednarodne menjave celo povečale. To navidezno nasprotuje S-S teoremu, ki predvideva zmanjševanje razlik med plačami v DVR. Do odstopanja po mnenju Robbinsa prihaja (Svetličič, 2005, str. 5), ker so glavne determinante tega zunaj mednarodne menjave, da je vpliv drugih dejavnikov na plače pomembnejši. Med njimi je poglaviten tehnološki razvoj (vse več substitucije dela s kapitalom), vplivajo pa tudi inflacija in gospodarska nihanja. Drugi vzrok je dolgoročen porast povpraševanja po izobraženi delovni sili, ki je tudi posledica dejstva, da lahko DVR uvažajo naprednejšo tehnologijo (klasična teorija mednarodne menjave predpostavlja enake tehnologije) in se povpraševanje po takšni delovni sili zato poveča. Zadnji vzrok pa je v dejstvu, da so DVR silovito heterogene, da so nekatere že na srednji stopnji razvoja, zato izvažajo zahtevnejše izdelke in doma povprašujejo po kvalificirani delovni sili, ki se ji zato dvigajo plače. Poleg tega pa trgovina vpliva tudi na porast produktivnosti in s tem seveda tudi na plače v produktivnejših podjetjih.

Kuznetz (1955 v Svetličič, 2005, str. 5), trdi, da z razvojem razlike najprej rastejo, da bi se pozneje zmanjševale. Novejše teorije endogenega razvoja pa trdijo, da vključitev v svetovni trg pospešuje rast.

2.3 Kazalniki globalizacije in nujnost institucionalnih sprememb

Najpogostejši kazalniki globalizacije so (Svetličič, 2004, str. 22–23):

- rastoč delež mednarodnega poslovanja in TNI v BDP;
- hitrejša rast deleža mednarodne trgovine od BDP ali prodaja lokalnih podružnic v primerjavi z izvozom;
- povečan pomen TNI in mednarodne proizvodnje;
- rastoč delež mednarodnih storitev;
- nastanek integriranih finančnih trgov;
- rastoč pomen ekonomij obsega ter ekonomij prihrankov (skupna proizvodnja);

- odločilen vpliv tehnologije in druge oblike gospodarskega sodelovanja;
- naraščajoča oligopolizacija svetovnega trga.

OECD² navaja tri namene merjenja ekonomske globalizacije – obseg in intenzivnost globalizacije, vpliv globalizacije na delovanje gospodarstva in učinki prilagoditev strukturnih politik globalizaciji (Korez-Vide, 2004, str. 2). Nekatere institucije, ki se ukvarjajo z merjenjem teh kazalnikov oziroma spremljanjem globalizacije, so: WTO , IMF³, WORLD BANK⁴, UNITED NATIONS, UNCTAD⁵ in OECD itd. Razvoj globalizacije spremljajo številne bilateralne, regionalne in mednarodne pogodbe o trgovinski menjavi in investicijah ter oblikovanje raznovrstnih nacionalnih in mednarodnih institucij, med katerimi glavno mesto zavzemajo tri vodilne organizacije: WTO, IMF in WB, ki določajo pravila igre na svetovnem tržišču. Zaradi TRIMS⁶ ukrepov vlade od multinacionalk ne morejo zahtevati, da zagotovijo delovna mesta prebivalcem države, kjer se nahajajo, niti, da uravnesijo svoj uvoz z izvozom z namenom, da bi se vzdrževala raven varnosti zaposlovanja (Rupnik & Sundać, 2005, str. 8–17).

Globalno poslovanje vodijo mednarodna podjetja, ki izvajajo le nekaj enostavnih načinov in oblik mednarodnega poslovanja na majhnem številu trgov. Podjetje ustanavlja svoje enote v tujini predvsem z namenom podpreti zunanjetrgovinsko poslovanje. Multinacionalno podjetje izvaja različne oblike in načine poslovanja na različnih trgih, tudi različno lastniško strukturo delujočih delov (podružnice, hčerinske družbe, vezana podjetja ...) podjetja. Multinacionalno podjetje ustanavlja lastne enote v tujini z večjo stopnjo samostojnosti in proizvodno funkcijo v lastnem imenu, ne le v povezavi z matičnim podjetjem. Pogosto se prenašata tudi znanje in razvoj. Globalno podjetje je globalno navzoče na svetovnih trgih z visoko stopnjo diverzifikacije načinov, oblik in lastniških struktur poslovanja. Enote so običajno vodene iz enega centra in spremljajo proizvodnjo izdelkov za svetovni trg na več učinkovitih proizvodnih in razvojnih lokacijah po svetu. Transnacionalno podjetje je podjetje, ki se prilagodi lokalnim potrebam, ob hkratnem vzdrževanju globalne učinkovitosti. Ključne dejavnosti podjetja v matičnem podjetju niso niti popolnoma niti nenadzirano centralizirane in v podjetju lahko obstaja več central.

Institucionalne spremembe so potrebne na naslednjih področjih (Soros, 2003, str. 7–8), morali bi:

- Obvladovati nestabilnost finančnih trgov.
- Popraviti vgrajene napake mednarodnih trgovinskih in finančnih institucij (MTFI).
- Izpopolniti WTO.
- Izboljšati kakovost javnega življenja v tistih državah, ki trpijo zaradi podkupljivih, represivnih in nesposobnih vlad.

V svobodno trgovino bi bilo lažje uvesti premisleke o okoljskih pravicah in pravicah o varstvu pri delu kot obnoviti WTO. IMF in WB imata različni institucionalni vloge. WB ima veliko osebja in teži k temu, da bi bila dejavnejša pri oblikovanju in izvajanju sektorskih posojil. IMF

² Organization for Economic Co-operation and Development = Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.

³ International Monetary Fund = Mednarodni monetarni fond (MMF).

⁴ World Bank = Svetovna banka (SB).

⁵ United nations Conference on Trade and Development = Organizacija Združenih narodov za trgovino in razvoj.

⁶ The Agreement on Trade-related Investment Measures = Sporazum o trgovinskih ukrepih

ima manj osebja in se osredotoča na makroekonomske težave. MFI nadzorujejo sklade in odločajo, katere gospodarske reforme bodo podprli in pod kakšnimi pogoji. MFI je bila zaupana tudi naloga pomagati državam nekdanjega sovjetskega sistema pri preoblikovanju v tržno gospodarstvo (Soros, 2003, str. 59–60).

Patentna zaščita je nujna za spodbujanje vlaganj v raziskave. Vendar je nekaj izgubljeno, ko v znanosti, kulturi in umetnosti prevlada motiv ustvarjanja dobička. Tudi privatizacija javnega področja pomeni grožnjo kulturni pestrosti in kulturi sami. Ta težava pa presega zmožnosti WTO pri njenem reševanju. Če so pravice intelektualne lastnine primerna tema za WTO, zakaj niso tudi pravice iz delovnega razmerja ali človekove pravice? (Soros, 2003, str. 45–46). TRIMS je oblikovan, da bi zagotavljal enakopravno igralno polje med tujimi in domačimi podjetji. Države velikokrat ponudijo davčne spodbude in druge subvencije transnacionalnim korporacijam, saj morajo med seboj tekmovati, da pritegnejo zunanje naložbe. Pri izkoriščanju naravnih virov se dovoljenja pogosto pridobivajo s podkupovanjem. Rudarska in naftna podjetja si goreče prizadevajo v boju proti korupciji, ko že pridobijo dovoljenje, medtem ko pred tem v boju za dovoljenja noben udeleženec ne ostane neomadeževan. Tudi pravila WTO proti dejavnostim transnacionalnih podjetij, ki škodujejo državam, v katerih delujejo, ne obstajajo. OECD je sprejela le kodeks proti podkupovanju. Dodatni ukrepi so zato nujni (Soros, 2003, str. 47–49).

2.3.1 Indeks globalizacije (Globalization Index)

Pokazatelj indeksa globalizacije je rastoč delež mednarodnega poslovanja in TNI v BDP. Ameriški svetovalni inštitut A. T. Kearney z indeksom globalizacije meri t. i. mednarodno povezanost držav, in sicer na podlagi meril ekonomske integracije (mednarodna trgovina, TNI), portfeljske naložbe, druge mednarodne naložbe), tehnološke povezanosti (uporabniki in gosti interneta, internetni strežniki), političnega delovanja (članstvo v mednarodnih organizacijah, sodelovanje v misijah Varnostnega sveta ZN, tuja veleposlaništva v državi) in osebnih stikov (turizem, telefonski promet, mednarodni transferji) (Korez-Vide, 2004, str. 3). Večina mednarodnega poslovanja je medorganizacijskega. TNI so večji ustvarjalec rasti kot pa mednarodna menjava, saj so se letni tokovi od leta 1982 do leta 2002 povečali skoraj za šestkrat, medtem, ko se je mednarodna menjava povečala za štirikrat. Tuji kapital je nekdanj tekkel v revne, sedaj pa priteka večinoma v bogate države (Svetličič, 2004, str. 28–31).

Pri tem pa Rojec, Redek in Kostevc poudarjajo (2007, str. ii), da glavni cilj spodbujanja ne smejo biti večji prilivi TNI, temveč njihova kakovost (ustvarjanje kakovostnih delovnih mest, prenos tehnologije, izvoz itd.) in njihovo povezovanje z domačimi podjetji (učinki prelivanja). V tem smislu je treba nabor spodbud zožiti in osredotočiti na nekaj ključnih ciljev, ki se nanašajo na mala podjetja, tehnologijo/razvojno-raziskovalno dejavnost, kakovostna delovna mesta, izvoz, regionalne centrale, povezovanje z domačimi podjetji in institucijami, regionalni vidik.

2.3.2 Povečan pomen TNI in mednarodne proizvodnje

Dejavnosti, s katerimi države izboljšujejo gospodarsko okolje, imenujemo industrijska politika. Poznamo različne oblike industrijske politike, ki se praviloma izvajajo javno, v nekaterih primerih pa tudi prikrito. Večina teoretikov se sprašuje, kakšen tip industrijske politike naj bi države imele, da bi lahko zagotavljale uspešnost svojih gospodarstev (Murn, 2002, str. 10). Spoštovanje načela enakopravne obravnave domačih in tujih pravnih subjektov je temeljno načelo, ki ga mora država zagotavljati, če želi spodbujati TNI. Morebitno diskriminatorno obravnavanje podjetij povečuje njihova tveganja pri poslovanju, pri tujih vlagateljih pa zbuja negotovost. Pogosto so lahko ovire takšne, da niso usmerjene neposredno proti podjetjem v tuji lasti, ampak so bile to nekatere pomanjkljivosti v delovanju poslovnega okolja, ki so jih tuji vlagatelji ocenjevali kot diskriminacijo (na primer: razpoložljivost stavbnih zemljišč, rigidnost trga delovne sile, zaposlovanje tujcev, javna naročila, privatizacija in javno zasebna partnerstva) (Program vlade RS, 2005, str. 4). Povečan pomen mednarodne proizvodnje se kaže v:

- iskanju stroškovnih prednosti,
- iskanju virov,
- učinkovitosti/izboljšanju procesov in kakovosti,
- bližini kupcem/odjemalcem/konkurentom,
- prenosih znanja in razvojnih centrov.

Oblike nastopov so med drugimi: skupna vlaganja, neposredne investicije, strateška partnerstva/zveze, tehnološke mreže, prevzemi, konkurenčne strateške zveze. UNCTAD poskuša z indeksom transnacionaliziranosti izmeriti mednarodno ekonomsko aktivnost države prejemnice TNI, upoštevajoč proizvodni potencial, ki ga zagotavljajo TNI, in upoštevajoč dosežene rezultate na osnovi TNI. Indeks je izračunan na osnovi povprečja vhodnih TNI v bruto kapitalski strukturi države, stanja vhodnih TNI v BDP, dodane vrednosti tujih TNP (TNP – transnacionalno podjetje) v BDP države in zaposlenih v podružnicah tujih TNP v državi kot deležem v celotni zaposlenosti države. Indeks sicer poda bolj podrobno informacijo o enem vidiku ekonomske globaliziranosti države, vendar na njegovi osnovi ni mogoče podajati ocen ali sprejemati odločitev. Kljub temu, da postopek oblikovanja indeksa ni objavljen, so pomanjkljivosti razvidne: enakovredno določanje uteži spremenljivkam, upoštevanje zgolj vhodnih TNI, neupoštevanje drugih primernih indikatorjev in časovna neusklajenost med statističnimi podatki za posamezne indikatorje (Korez-Vide, 2004, str. 4).

TNI v razvite države so se povečale za 45 %, kar je veliko čez stopnjo v prejšnjih dveh letih, in so dosegle 857 \$ milijard. Pritok TNI v DVR in v tranzicijske ekonomije je dosegel svojo najvišjo stopnjo: 379 \$ milijard (od leta 2005 so se povečale za 21 %. ZDA so vodilna država prejemnica, sledita ji Velika Britanija in Francija. Največjo vsoto TNI v DVR pa so prejele Kitajska, Hongkong (Kitajska) in Singapur, med tranzicijskimi ekonomijami vodi Ruska federacija (WIR, 2007, str. xv).

Hitrejša gospodarska rast je največji spodbujevalec zaposlenosti in najboljše sredstvo socialne varnosti ter družbene vključenosti prebivalstva. Zmota je, da kapital odteka tja, kjer so okoljski in delovni standardi najnižji. Investitorji vlagajo tja, kjer so donosi najvišji, kar naj bi bilo tam,

kjer je produktivnost dela najvišja, to je tam, kjer so ljudje ustrezno bogatejši. In bogatejši ljudje težijo k boljšim, in ne slabšim okoljskim standardom in delovnim razmeram. Službe v podjetjih tujih lastnikov so praviloma mnogo bolj iskane kot službe v domačih podjetjih, saj izplačujejo višje plače in ponujajo boljše pogoje za delo kot alternativne službe domačih lastnikov. Če ohranimo kulture hermetično zaprte in nespremenljive, prenehajo biti človeške kulture. Globalizacija bogati kulture. Po svetu dela približno 250 milijonov otrok. Odstotkovni delež otrok, ki delajo, se je z razmahom proste trgovine in globalizacije znižal, ne zvišal. Revne države niso revne zaradi otroškega dela, ampak otroci delajo, ker so revni. Ko ljudje skozi proizvodnjo in prosto menjavo dobrin postajajo bogatejši, pošiljajo svoje otroke raje v šolo, kot pa na polja. Globalna trgovina je tako najhitrejša pot do ukinitve otroškega dela in njene nadomestitve z izobraževanjem otrok (Palmer, 2007, str. 5).

2.3.3 Rastoč delež mednarodnih storitev

Ameriški Center za raziskave mednarodnih tržišč z G-indeksom meri mednarodno ekonomsko povezanost držav. Indikatorje razvrsti v kategoriji stare ekonomije (mednarodna trgovina, TNI, zasebni kapitalski tokovi) in nove ekonomije (izvoz storitev, internetni gosti, mednarodni telefonski promet) v razmerju 70 : 30. Zaradi nezadovoljive razlage metodoloških podrobnosti indeksa s tega vidika ni mogoče analizirati. Očitne pa so njegove vsebinske pomanjkljivosti: pojmovanje stare in nove ekonomije, poenostavljeno pojmovanje ekonomske globalizacije ter neprimerno in neutemeljeno dodeljevanje uteži spremenljivkam v strukturnem indikatorju (npr. mednarodna trgovina – 50 %, TNI – 10 %) (Korez-Vide, 2004, str. 4).

Storitveni sektor pomeni v svetovnem merilu 2/3 TNI in kar polovico TNI pritokov v DVR. Stopnja, do katere so se države odprle TNI v storitvenem sektorju, lahko občutno niha. Latinska Amerika ter Srednja in Vzhodna Evropa so na splošno bolj odprte kot pa afriške države in razvijajoča se Azija. Med državami v razvoju imata najmanj restrikcij na TNI Bolivija in Uganda, nasprotno od Etiopije, Filipinov ter Savdske Arabije, ki so za TNI zaprte. Socialne storitve, kot sta zdravstvena oskrba in izobraževanje, so med industrijami z najmanj restrikcijami na TNI, sledijo jim poslovne in distribucijske storitve. Za TNI pa so močno zaprte energetske, telekomunikacijske, transportne in finančne storitve (WIR, 2007, str. 16).

2.3.4 Nastanek integriranih finančnih trgov

Danes je doba progresivne ekonomske integracije, na regionalni in globalni ravni. Globalizacija povečuje zahteve po usklajenosti in stabilnosti naravnane denarne politike največjih svetovnih gospodarstev, še zlasti v obdobju povečevanja globalnega neravnotežja. V prepletenih gospodarskih tokovih lahko namreč že odklon pomembne denarne politike sproži finančno krizo zaradi povečane volatiliteti na finančnih trgih, ki bi najbolj prizadela ravno majhna, odprta gospodarstva, če nanje ne bi bila ustrezno pripravljena. Posledici globalizacije sta naraščajoča mednarodna menjava in povečevanje pretoka kapitala med državami. Zaradi svoje odprtosti so učinkom globalizacije najbolj izpostavljena majhna gospodarstva. Ekonomska odprtost majhnih

gospodarstev se najpogosteje izraža v visokem deležu mednarodne menjave v BDP ter v visoki stopnji vpetosti v mednarodne finančne tokove. Liberalizacija mednarodnih kapitalskih tokov zahteva veliko prilagodljivosti domačega finančnega sektorja in njegovo sposobnost za hitro odzivanje na spreminjanje smeri in obsega mednarodnih finančnih tokov. Učinkovito izkoriščanje prednosti finančne integracije zahteva vsaj minimalno usklajevanje ekonomskih politik, saj lahko njihovo avtonomno spreminjanje hitro povzroči povečano volatilitnost na finančnih trgih. Finančna integracija je ključni dejavnik razvoja in modernizacije finančnih sistemov v EU, vendar pa integracijski procesi niso enakomerni in enako intenzivni v vseh segmentih finančnega sistema. Najvišja stopnja integracije je dosežena na medbančnem denarnem trgu nezavarovanih posojil, nekoliko nižja na ravni kapitalskega trga državnih vrednostnih papirjev, in skrb vzbujajoče najnižja na področju bančništva na drobno pri potrošniških in stanovanjskih posojilih prebivalstvu. V manjših državah, še zlasti v novih državah članicah EU, je integracija potekala vzporedno z intenzivnim procesom privatizacije in liberalizacije bančnih sistemov v obdobju gospodarske in socialne tranzicije. V času pogajanj o vstopu v EU se je temu pridružilo še intenzivno prilagajanje pravne regulative v državah kandidatkah, ki je urejala delovanje in preoblikovanje finančnih institucij. Danes se število evropskih bank razmeroma hitro zmanjšuje, hkrati pa se povečuje njihova soodvisnost. Kljub intenzivnemu spodbujanju Evropske komisije za nastajanje panevropskih bank ostaja način osvajanja vzhodnoevropskih finančnih trgov prek bank podružnic zelo ukoreninjen. Medtem ko je integracijski proces na področju regulative finančnih storitev v EU dejansko zaokrožen, je med približno 6.200 evropskimi bankami razmeroma malo tistih, katerih velik del poslovanja je čezmejni (Gaspari, 2008).

Ob tem se postavljajo vprašanja, kakšne prednosti prinaša povečana finančna integracija za posamezna majhna odprta gospodarstva? Prvič, večja stopnja integriranosti vodi k večji konkurenčnosti na domačem trgu, ta pa spodbuja večjo učinkovitost finančnega sektorja. Drugič, integracija spreminja tržno strukturo. Finančni trg postaja večji, finančni subjekti pa lahko učinkovito izkoriščajo ekonomije obsega in ekonomije povezanih proizvodov, sočasno pa večji finančni trg omogoča tudi večjo specializacijo. Potrošniki finančnih storitev s tem pridobijo širši izbor proizvodov. Tretjič, finančna integracija znižuje informacijske in transakcijske stroške, kar še zlasti velja za monetarno integracijo. Nekateri ekonomisti navajajo tudi pomembnost razlikovanja med integracijo trgov in integracijo politik. Medtem ko tržna integracija predvsem odpravlja omejitve med trgi pri prostem pretoku finančnih tokov, pa integracija politik zahteva koordinacijo in harmonizacijo usmeritev delovanja posameznih sektorjev oziroma segmentov finančnega trga.

2.3.5 Odločilni vpliv tehnologije na mednarodno trgovino

Najširše priznani faktorji, ki pospešuje ekonomsko globalizacijo, tako globalizacijo proizvodnje kot financ, so napredek v informacijski tehnologiji; tehnični napredek, ki je povzročil znižanje stroškov mednarodnega transporta blaga, ljudi in mednarodnih komunikacij; in tehnološki napredek v proizvodnji, ki omogoča, da je dekompozicija proizvodnega procesa izvedljiva.

Tehnološke in druge inovacije zahtevajo prožen odziv trga dela, posebno v obdobju globalizacije. Nove priložnosti nenehno spodbujajo ustanavljanje novih delovnih mest, hkrati pa

ekonomska nuja zahteva, da se nekatera delovna mesta ukinjajo. Dinamični trg dela tako prispeva k učinkovitosti gospodarstva. Tranzicijske reforme v zgodnjih devetdesetih letih so dramatično povečale tokove delavcev in delovnih mest (Dolenc & Vodopivec, 2007, str. 19–20). Največji tehnološki vpliv na rast mednarodne trgovine so imeli telekomunikacije in mikroprocesorji, sem spada večja učinkovitost medijev in razširjenost interneta.

Ameriška podjetja razvijajo povsem drugačno tehnologijo od japonske ali evropske (telekomunikacije, mikroprocesorji, internet in www). Čeprav so začeli dokaj pozno, se je izkazalo, da je bila odločitev pravilna, čeprav so nove tehnologije neizogibno tvegane (Roberts, 2002, str. 98–99).

K povečanju mednarodne trgovine je gotovo prispevala tudi transportna tehnologija s kontejnerizacijo, rollonoff prevozi, paletizacijo, kombiniranim in multimodalnim/integralnim transportom. Razvoj transportne tehnologije je omogočil premike blaga po svetu. Skupine t. i. industrijskih globalizacijskih nosilcev imajo za namen prepoznati stanje in potencialne nacionalnega gospodarstva v obdobju sodobne globalizacije. Globalizacijski nosilci se razvrščajo v štiri skupine (Korez-Vide, 2004, str. 5), to so :

- **Tržni** – skladnost potreb kupcev v regionalnem in svetovnem merilu, prisotnost globalnih in regionalnih kupcev ter distribucijske infrastrukture, zahtevnost marketinga, uvrščanje med vodilne proizvodne in procesne inovatorje.
- **Stroškovni** – možnost doseganja globalne oz. regionalne ekonomije obsega, sposobnost zagotavljanja temeljnih proizvodnih dejavnikov v zadostnem obsegu, ugodna logistika, kakovostna fizična, finančna in poslovna infrastruktura, sposobnost zagotavljanja ugodnih proizvodnih stroškov in produktivnosti, pomen in možnosti tehnološkega razvoja države.
- **Konkurenčni** – globalni/regionalni strateški pomen države v določenih industrijah ter vloga države v tržnem portfelju TNP.
- **Vladni** – ugodnost in kontinuiranost trgovinske politike, ugodnost politike do TNI, odsotnost vladnih intervencij, naklonjenost vlade tujemu kapitalu, odsotnost državnih podjetij, pravna zaščita pogodb in intelektualne lastnine, združljivost tehničnih standardov in obseg uporabe globalnih tehničnih standardov ter skladnost s pravili globalnega marketinga.

2.3.6 Naraščajoča oligopolizacija svetovnega trga

Naraščajoča oligopolizacija svetovnega trga pomeni, da je na svetovnem trgu malo podobnih prodajalcev. Trg je namreč očistila močna konkurenca. Oligopol preide v popolno konkurenco, če število oligopolistov postane zelo veliko. Kadar se proizvajalci dogovorijo o ceni in količini, ki ju ponudijo na trgu, govorimo o kartelu. Ti so ponavadi nezakoniti.

Procesi oligopolizacije so značilni predvsem za svetovne farmacevtske industrije, ki se v zadnjih letih pospešeno koncentrirajo in konsolidirajo. Intenzivni globalizacijski procesi, povečevanje konkurenčnosti poslovanja, spremembe med konkurenti ter bitka za globalne trge in kupce pred poslovanjem farmacevtskih družb postavljajo nove izzive, ki zahtevajo kakovosten menedžment. Strateška povezovanja v svetovni farmacevtski industriji pa se bodo še nadaljevala. Povprečna

stopnja rasti svetovnega farmacevtskega trga je bila v zadnjih treh letih 12,6-odstotna, v letu 2005 pa je bil svetovni farmacevtski trg vreden 602 milijardi dolarjev in je dosegel 10-odstotno rast glede na leto 2004. Vendar ne rastejo vsi svetovni trgi enakomerno, saj so značilne razmeroma visoke stopnje rasti na nekaterih najrazvitejših svetovnih trgih (na primer ZDA), predvsem zaradi hitre rasti generičnih trgov zdravil, ter tudi hitra rast nekaterih farmacevtskih trgov v območju Srednje in Vzhodne Evrope (Poljska, Rusija, Romunija) in posameznih južnoameriških trgov (Mehika, Argentina, Čile). Daljnovzhodni trgi, razen Kitajske ter nekaterih trgov Južne Amerike (Brazilija, Mehika), pa zaradi znanih ekonomskih strukturnih težav že nekaj let stagnirajo. Svetovna farmacevtska industrija spet doživlja novi val svojega konsolidacijskega procesa. Glavni vzroki za taka gibanja so intenzivni procesi internacionalizacije in globalizacije, regulatorni vplivi (registracijski postopki, zaščita intelektualne lastnine, sodni spori), racionalizacija stroškov zdravstva, naraščajoča konkurenčnost poslovanja, spremenjena struktura in velikost konkurentov na globalnem farmacevtskem trgu, zmanjševanje števila novih izdelkov kljub povečanim vlaganjem v razvojno-raziskovalne dejavnosti in vedno večja vlaganja v marketinške dejavnosti, ki edine lahko zagotavljajo vračanje vloženi sredstev in nadaljevanje razvojnega kroga (Kesič, 2007, str. 151– 153).

2.4 Trg dela in »flexicurity« oz. prožna varnost

Na potrebe po delavcih vplivajo (Malačič, 2006, str. 50):

- gospodarska rast: gospodarska rast povečuje potrebo po zaposlenih, njen vpliv pa ni linearen. Gospodarsko rast spremljajo dejavniki, kot so spremembe v produktivnosti, spremembe v zakonodaji, povprečnem številu delovnih ur itd. Vpliv rasti BDP na zaposlenost je zaradi tega težko predvideti.
- strukturne spremembe: strukturne spremembe pomenijo spremembo razmerij med posameznimi gospodarskimi dejavnostmi. Skladno s tem naraščajo potrebe po delavcih s sposobnostmi, ki jih potrebujejo dejavnosti v vzponu, upada pa potreba po delavcih, katerih sposobnosti so primerne za dejavnosti v zatonu.
- lokacija proizvodnje in storitev: tendenca selitve proizvodnje v dežele z nižjimi stroški dela in s tem povezana deindustrializacija razvitih držav. Za države EU je zaradi razmeroma dobro izobraženih delavcev to lahko tudi prednost .
- tehnološki razvoj in inovacije nimajo enoznačnega vpliva: po eni strani tehnološki razvoj dviga potrebo po investicijah v človeški kapital, bolj izobraženih zaposlenih, po drugi strani pa avtomatizacija zmanjšuje potrebo po delu.

Na ponudbo dela pa vplivajo (Malačič, 2006, str. 50):

- trendi razvoja prebivalstva – rast prebivalstva, staranje le-tega in podobno.
- stopnje aktivnosti in stopnje delovne aktivnosti.
- mobilnost prebivalstva: priselitve in odselitve, še bolj pa pripravljenost na dnevne ali začasne selitve znotraj nekega območja.
- izobrazbena raven in vseživljenjsko usposabljanje.

- preference glede poklica; predvsem pripravljenost višje izobraženih sprejeti delo, ki ne ustreza njihovi kvalifikaciji.

Trg dela je še vedno zelo tog, spremembe pa zavirajo socialni partnerji, ki ne uvidijo, da pomeni najboljšo delavčevo zaščito krepko gospodarstvo. Če se bodo podjetja selila v države s fleksibilnejšo zakonodajo, delavcem še tako velike zakonsko zagotovljene pravice ne bodo nič koristile, saj bodo ostali brez dela. Z makroekonomskega vidika je seveda povzročena škoda še toliko večja. Zato je vse pogostejša tema tako imenovana »flexicurity« ali po slovensko prožna varnost oziroma varna fleksibilnost. Rešitve v tej smeri naj bi namreč vseboval predlog prenovljenega zakona o delovnih razmerjih, o tem se strinjajo vsi: delodajalci, vlada in celo sindikati. Razprava o fleksibilnosti in varnosti delovnih razmerij je ena od osrednjih tem Evropske unije pri prenovi Lizbonske strategije. Evropska podjetja (še zlasti slovenska) s svojo protekcionistično zakonodajo na tem področju namreč ne morejo biti več konkurenčna podjetjem iz držav, kjer je fleksibilnost glede zaposlovanja večja. Rezultat tega je ravno obraten temu, kar zagovorniki toge zakonodaje in sindikati želijo doseči. Delavec (čeprav zakonsko zelo zaščiten) pravzaprav ni več zaščiten, saj namesto svojih (čeprav zmanjšanih pravic) izgubi zaposlitev. Podjetja svojo dejavnost iz Evrope in tudi že iz Slovenije selijo v države, v katerih je fleksibilnost delovne zakonodaje večja. Namesto našega delavca tako dobi zaposlitev tujec, naš delavec pa postane zaščitni zakonodaji navkljub breme države.

Fleksibilnost dela je mogoče razvrstiti v različne kategorije (Pristavec-Đogić, 2006, str. 2–4):

- a) **Funkcionalna fleksibilnost** je povezana s sposobnostjo delodajalca, da se prilagaja različnim nalogam, in lahko pomeni brisanje ločnic med poklici.
- b) **Finančna ali plačna fleksibilnost** je sposobnost plačnega sistema, da podpira spremembe in nagraduje dobro delo, delovna mobilnost ali prestavljanje ljudi z enega na drugo delo, od enega poklica k drugemu, tudi prostorsko.
- d) **Fleksibilnost v modelih in organizaciji dela** pa se prav tako lahko oblikuje na več načinov:
 - **številčna fleksibilnost** (prilagajanje števila zaposlenih ali delovnih ur glede na potrebe);
 - **delovni čas ali časovna fleksibilnost** je povezana z razlikami v številu in času delovnih ur (spremenljiv delovni čas, pogodbe o letnem številu delovnih ur in delo prek polnega delovnega časa);
 - **lokacijska fleksibilnost** (zaposleni delajo zunaj podjetja, npr. delo na domu in delo na daljavo).

Navedene vrste fleksibilnosti dopolnjujejo različne kombinacije varnosti na trgu dela, kot so: varnost službe, ki pomeni zaščito pred odpuščanjem v neupravičenih primerih, varnost zaposlitve oziroma večja zaposljivost, ki jo lahko posameznik doseže na primer z vseživljenjskim učenjem, dohodkovna ali socialna varnost, ki zagotavlja določene minimalne prejemke tudi v primeru izgube dela, ter kombinacija vseh navedenih.

2.5 Globalizacija, zaposlenost in plače

Nehumanost kapitalizma je dejstvo. Delo je blago, trgi pa so nemoralni in pogosto zelo kruti gospodarji. Vzporedno se krepijo globalizacijske tendence, rast nezaposlenosti in zaostajanje rasti plač za rastjo produktivnosti. Globalizacija je postala grešni kozel za nižanje plač, za naraščanje nezaposlenosti in ukinjanje delovnih mest. Izvoz poveča povpraševanje po delu in s tem potiska plače navzgor, uvoz obratno. Vlaganja v tujini praviloma povečajo povpraševanje po domači delovni sili in s tem večajo dohodke. Selitev nekaterih dejavnosti v države z nižjimi dohodki pa obratno, zmanjšuje povpraševanje v državi investitorici in s tem dohodke manjša. Plače so v manj razvitih državah nizke, ker je produktivnost nizka. Zato je potrebno pri analizi učinkov uvoza iz DVR vedno upoštevati razlike v produktivnosti in seveda tudi razlike v stanju na trgu delovne sile, elastičnost ponudbe dela ter organiziranost sindikatov. Nemogoče je, da bi bila država neto uvoznik kapitala (kar so DVR) in neto izvoznik blaga. Kapitalni pritoki v državo so natančno enaki presežku uvoza nad izvozom, na daljši rok (Svetličič, 2004, str. 117–119). Država lahko obogati na zelo preprost način. Pametno mora uporabljati svoje vire. Z viri niso mišljeni le naravni viri plodne zemlje, nafte in mineralov, ampak tudi znanje, izobrazba, inteligenca ter motiviranost ljudi. Pametno uporabiti svoje vire pomeni spodbuditi ljudi k trdemu in ustvarjalnemu delu. K delu, pri katerem je dovoljeno tudi tvegati (Roberts, 2002, str. 38). Vpliv globalizacije na trg dela v DVR se ugotavlja tako, da se poišče, ali je v analizirani državi, kjer so stroški dela relativno nizki, to je v DVR, zadosti visoko število MNC oziroma podružnic MNC, glede na to bi potem lahko da sklepali, da le-te imajo vpliv na trg dela v teh državah.

Če bi kapital res odtekal v dežele z nizko ceno dela, potem bi pričakovali, da bodo Burkina Faso in druge revne države z nizkimi osebnimi dohodki preplavljene s tujimi naložbami. V letih 1990 je bilo 81 % ameriških TNI namenjenih v Kanado, države Zahodne Evrope in Japonsko. DVR (z naraščajočimi plačami), kot so Indonezija, Brazilija, Tajsko in Mehika, so prejele 18 % tujih investicij, medtem ko je v preostali svet, skupaj z vso Afriko, bil namenjen preostali %. Investitorji namenjajo svoj kapital državam, od katerih pričakujejo najvišje donose, kar je praviloma tistim, kjer so plače najvišje, in ne najnižje. Podjetja, ki jih ustanovijo tuji investitorji, praviloma izplačujejo višje plače kot podjetja ki so v domačem lastništvu, saj želijo tujci pritegniti in obdržati le najboljše zaposlene (Palmer, 2007, str. 5).

Ekonomisti trga dela imajo drugačen pristop kot ekonomisti mednarodne menjave. Ne ukvarjajo se toliko s cenami, ampak bolj z obsegom trgovine. Z visokim uvozom se vsebinsko gledano uvaža delovna sila, ki bi proizvajala to blago, kar lahko prispeva k povečanju neenakosti med državami. Kljub razlikam med njimi in teoretiki mednarodne menjave pa obstaja splošno soglasje, da trgovina le malo prispeva k neenakemu porazdeljevanju dohodkov. Pač sorazmerno z deležem mednarodne menjave v BDP posamezne države (Svetličič, 2005, str. 4).

Glavna razlika med MNC in preostalimi podjetji je, da MNC razdelijo svoje proizvodne aktivnosti in s tem zaposlenost med svoje mednarodno razpršene enote. Razdelitev proizvodnih aktivnosti med različne lokacije je odvisna od mnogo dejavnikov, med katerimi so tudi

lokacijske prednosti različnih držav. Pomembna lokacijska prednost so lahko tudi pogoji na trgu dela, kot sta razpoložljivost in cena delovne sile z različnimi veščinami in sposobnostmi.

Ker stroški dela v delovno intenzivni proizvodnji absorbirajo velik del ustvarjenih dohodkov podjetja, so mednarodne razlike v plačah ob upoštevanju produktivnosti delovne sile (to je razlike v stroških dela na enoto) eden od glavnih dejavnikov pri odločitvi MNC, da s TNI na lokacijah z nižjo ceno dela ustanovijo svoje proizvodne podružnice in tja preselijo svojo delovno intenzivno proizvodnjo. Podjetja, ki precejšen obseg svoje proizvodnje preselijo v nizko dohodkovne države, se ponavadi soočajo z močno cenovno konkurenco na trgu, ki jih spodbudi k temu, da iščejo nižje stroške delovne sile in nižje proizvodne stroške.

Rojec, Redek in Kostevc (2007, str. 9) navajajo, da je posebna politika do TNI le eden od elementov investicijske klime za TNI. Ni pa najpomembnejši, saj še tako dobra politika do TNI ne more odtehtati neustreznega oziroma podjetjem neprijaznega zakonskega, administrativnega in ekonomsko-političnega okvira in iz njega izhajajočih ovir za investiranje in poslovanje. Vendar pa zaradi vse večje izenačenosti preostalih elementov ustrezna politika do TNI postaja vse bolj neizogiben element dobre investicijske klime, ki jo pričakujejo tuji investitorji. Ti pričakujejo, da jim bo država prejemnica zagotavljala določene storitve, predstavljala in ponujala različne investicijske priložnosti ter jim pri investiciji pomagala tudi z investicijskimi spodbudami. Če tega ni in če so drugi primarni in sekundarni dejavniki za investicijo v dveh državah bolj ali manj izenačeni, bo tuji investitor preprosto odšel drugam. Vse to je postalo infrastruktura, ki jo tuji investitor, ko začne izbirati lokacijo za svojo investicijo, pričakuje.

Nove oblike zaposlovanja, težnja po fleksibilnem trgu dela, možnost večje mobilnosti, enakopravnost pri zaposlovanju moških in žensk, mladih in starejših, demografske spremembe v Sloveniji in v Evropi ter globalna konkurenca, ki zahteva še višjo produktivnost, vse to je del sodobnega trga dela (Avsec et al., 2007, str. 11). Zaposljivost je pogoj za zaposlenost. Aktualni problem zaposljivosti pa je povezan s tem, da v globalnem svetu tekmovalnost med državami narašča, spodbuja pa predvsem dviganje produktivnosti gospodarstev (Ignjatović et al., 2007, str. 14).

Lipsey (2002, str. 5) meni, da pri geografski relokaciji proizvodnje sila v ozadju spreminja faktorske cene, kot je povečanje cene delovne sile v državi gostiteljici ali pa povečanje cene naravnih virov države gostiteljice TDI. S tega vidika se pričakuje premik z delovno intenzivne ali z naravnih virov intenzivne proizvodnje iz domače države, tako v okviru podjetij, kot tudi agregatno. To se lahko pokaže v zmanjševanju izvoza podjetij iz domače države, vendar pa lahko premik povzroči tudi že samo pričakovanje tega zmanjševanja.

Globalizacija v razvitih državah negativno vpliva na položaj nekvalificiranih delavcev, ker se njihova delovna mesta selijo v manj razvite države, kjer so stroški dela in socialna zaščita nižji. Zaradi »tekme« stroškov, ki je po eni strani posledica odpiranja trga delovne sile, po drugi pa uvoza izdelkov in vse več storitev iz držav, kjer imajo delavci do več kot 80 % nižje plače, se čutijo manj kvalificirani delavci na prvi pogled »poraženci« globalizacije. Pa tudi kvalificirani delavci in visoko izobraženi ne morejo pričakovati absolutne varnosti, ker se tudi zahtevnejša

delovna mesta spreminjajo po količini in kakovosti. Vsi ti učinki so odvisni od strategije razvoja delovnih mest, ravni in rasti gospodarstva, stopnje izobrazbe in načina prilagajanja delovne sile trgu. S socialnimi programi, prekvalificiranjem in spodbujanjem zaposlovanja se lahko pritisk na trg dela omili (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 7).

3 VPLIV GLOBALIZACIJE NA TRG DELA V SLOVENIJI

Slovenski trg dela je tog, strukturno neskladen, premalo izobražen, ima previsok delež nezahtevnih delovnih mest, visok delež brezposelnih je nizko izobraženih, stopnja zaposlenosti starejših je nizka, stopnja brezposelnih mladih pa visoka (UMAR, 2007).

Slovenija je glede človeškega kapitala, zaposlovanja in trga dela v številnih potezah na ravni povprečja EU ter v celoti upošteva in sledi smernicam politike zaposlovanja EU. Od najrazvitejših držav EU pa jo ločijo: prenizka delovna aktivnost prebivalstva v določenih starostnih skupinah, prenizka izobrazbena in kvalifikacijska raven, prevelik delež nezahtevnih delovnih mest, strukturna neskladja na trgu delovne sile in neenakost pri dostopu do dela in kapitala.

Gospodarski razvoj v Sloveniji je bil ugodnejši pri zagotavljanju makroekonomske stabilnosti in zaposlenosti kot v konkurenčnosti gospodarstva. V letu 2005 se je prav tako nadaljevalo zniževanje inflacije, tako da je ob koncu leta Slovenija že izpolnila tudi maastrichtski kriterij cenovne stabilnosti. Gospodarska rast je omogočila tudi povečanje zaposlenosti. Skrb vzbujajoči sta predvsem nizka stopnja zaposlenosti starejših in brezposelnost mladih. Neizkoriščena možnost za večjo fleksibilnost in večjo zaposlenost so predvsem delne zaposlitve. Internacionalizacija slovenskega gospodarstva še vedno poteka predvsem preko zunanjetrgovinskih tokov, precej manj pa preko TNI. Zlasti skromne vhodne TNI kažejo na nizko konkurenčnost Slovenije kot investicijske lokacije. Konkurenca se v večini mrežnih dejavnosti (elektronske komunikacije, energetika) vzpostavlja počasi, tam, kjer je že navzoča, pa je tržni delež prevladujočega operaterja razmeroma visok (UMAR, 2006, str. 6–14).

3.1 Demografska analiza zaposlenosti

Pri demografski analizi zaposlenosti izstopa zlasti nižja aktivnost starejših in mlajših generacij, ki sta pogojeni s poznim vstopom na trg dela in zgodnjim izstopom z njega. Trend staranja prebivalstva in nizke rodnosti je v Sloveniji podoben večini evropskih držav, hkrati pa se tudi stopnja delovne aktivnosti vsega prebivalstva giblje okrog povprečja EU. Glede na demografske napovedi se bo pod vplivom zniževanja deleža aktivnega prebivalstva Slovenija okrog leta 2011 začela soočati s pomanjkanjem delovne sile. Do leta 2020 naj bi delež aktivnega slovenskega prebivalstva upadel za 3,5 %, delež neaktivnega prebivalstva pa narasel za 8,8%. V letu 2004 je bila približno ena tretjina prebivalcev starejših od 50 let. Med letoma 1994 in 2004 je delež

starejšega prebivalstva (50 let in več) narasel za 5 %, kar je posledica zmanjšanja števila mladih. Pristop k aktivnemu staranju razlikuje tri koncepte (Ovin in Jagrič, 2006, str. 137–143):

- produktivni koncept (koncept OECD) – fleksibilno odločanje o preživetju prostega časa.
- vseživljenjski koncept (koncept WHO) – upošteva različne vidike kakovosti življenja.
- nova paradigma (koncept EU) – prilagajanje podaljševanju življenjske dobe.

Cilj politike je dviganje stopnje delovne aktivnosti. Tako naj bi v EU do leta 2010 dvignili splošno stopnjo zaposlenosti na 70 %, za ženske na 60 % in za starejše od 55 let na 50 %. Za to so na voljo instrumenti, kot so podaljševanje delovne dobe in dviganje starosti za upokojitev, zmanjševanje deleža delovno nesposobnih, pospeševanje uspešnega zaključevanja začetnega izobraževanja, aktiviranje brezposelnih in neaktivnih. Drugi cilj je zagotavljanje obnavljanja prebivalstva brez pretiranih imigracijskih tokov, kar naj bi odpravljalo pričakovano dolgoročno pomanjkanje delovne sile. Za doseganje tega cilja je na voljo mnogo več instrumentov, vendar z bolj negotovimi učinki, ki so povezani s stanovanjsko politiko, zgodnejšim osamosvajanjem otrok, rastjo standarda prebivalstva, zagotavljanjem javne pomoči in storitev družinam z otroki in podobno. Ne glede na to pa se ocenjuje, da bo Evropska unija v naslednjih desetih letih potrebovala med pol in enim milijonom migrantov letno (Svetlik et al., 2004, str. 2).

Demografska gibanja

Evropska komisija je leta 2006 objavila demografske projekcije za 25 držav članic EU za razdobje od 2004 do 2050. Po demografskih projekcijah naj bi slovensko prebivalstvo zaradi nizke rodnosti do leta 2050 upadlo na raven 1.900.000 prebivalcev. Pričakovana življenjska doba naj bi se povečala za 5 let. Prebivalstvo naj bi se torej staralo, kar bi močno spremenilo njegovo strukturo. Razmerje med prebivalstvom, starejšim od 64 let, in prebivalstvom v delovni dobi, to je v starosti od 15 do 64 let, naj bi se v letu 2050 dvignilo s sedanjih 20 % na več kot 50 %. Upadanje in staranje prebivalstva bi imelo za posledico upadanje števila zaposlenih v Sloveniji: v letih 2025–50 celo po stopnji 0,8 % na leto. Posledice tega je teza, da bo zaradi staranja ljudi v prihodnje vse manj ljudi, ki bodo sposobni delati. Vendar je ta teza sporna. Z zgodovinskimi podatki je mogoče dokazovati, da se zaradi staranja ne manjša število ljudi, ki so sposobni delati. Negativna demografska gibanja, to je upadanje prebivalstva, staranje prebivalstva in upadanje števila zaposlenih, pa bi lahko znižala dinamičnost slovenskega gospodarstva, kar bi imelo za posledico upadanje potencialne stopnje gospodarske rasti v Sloveniji. EU projekcije napovedujejo za Slovenijo prav to. Trenutno je slovenska stopnja rasti za dve odstotni točki višja od povprečne stopnje rasti za EU 15. Po projekcijah EU naj bi v letih od 2030 do 2050 potencialna stopnja rasti v Slovenije bila že nižja od povprečja skupine EU 15. Če se bo dolgoročno stopnja rasti Slovenije znižala pod povprečje razvitih držav Evrope, se Slovenija ne bi mogla uvrstiti med razvite države Evrope. Vse težje bi bilo tudi reševanje socialnih in družbenih problemov. Tudi pokojnine bi postale večje breme. Zato je ključno vprašanje: kako ohraniti dinamiko slovenskega gospodarstva kljub neugodnim spontanim demografskim gibanjem? (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 4).

Zaposlovalna, pokojninska in delovna politika

Domijan in Kozlevčar (2004, str. 12) navajata, da so delovno aktivno prebivalstvo vse osebe, ki so pokojninsko in invalidsko zavarovane oziroma so v delovnem razmerju na območju

Republike Slovenije. Delovno razmerje je lahko sklenjeno za določen ali nedoločen čas, za polni ali skrajšani delovni čas. Delovno aktivno prebivalstvo je seštevek zaposlenih oseb v družbah, podjetjih in organizacijah, zaposlenih oseb pri samozaposlenih osebah, samostojnih podjetnikov posameznikov, oseb, ki opravljajo poklicno dejavnost, in kmetov.

Slovenija bi morala voditi politiko vsaj rahle rasti prebivalstva, na primer, okrog 0,5 odstotka na leto. Zato potrebuje aktivno prebivalstveno politiko. Sestavni del politike bi bila politika do rojstev, skrb za otroke in družinska politika ter politika priseljevanja. Politika mora biti jasna, pregledna in dolgoročna, da se bodo ljudje lažje odločali, kako bodo živeli. V okviru zaposlovalne politike bo Slovenija morala poskrbeti za politiko povečevanja stopnje zaposlenosti. S tem bo deloma nadomestila izpad zaposlenih zaradi spontanega demografskih sprememb. Pri tem se bo posebej usmerila v večanja zaposlenosti tistih skupin prebivalstva, kjer je stopnja zaposlenosti najnižja, to je zaposlovanje mladih in starejših ter tistih, ki niso optimalno sposobni za delo za polni delovni čas. Prav tako mora Slovenija voditi pokojninsko politiko, ne samo zaradi javnih financ, temveč tudi zaradi izboljševanja dinamike slovenskega gospodarstva. Pokojninska politika naj bi spodbujala poznejše upokojevanje, dodatno pokojninsko zavarovanje in varčevanje za starost ter zagotovila večjo preglednost obveznega pokojninskega zavarovanja, da se bodo ljudje lahko odločali o izbirah glede svoje pokojnine. Delovna politika opredeljuje ureditev trga dela in se bo morala soočiti z izzivi prebivalstvene politike, povečevanja zaposlovanja tudi tistih potencialnih delavcev, ki niso v idealni starosti ali ki nimajo idealnih delovnih sposobnosti, in trg dela bo moral odgovoriti na izzive pokojninske politike. Dejstvo pa je, da je trg dela nepopoln trg. Nepopolni konkurenti se pojavljajo tako na strani povpraševanja (tj. podjetij) kot na strani ponudbe (tj. sindikati). Nepopolni trgi nujno potrebujejo regulacijo. Obstoječi zakon o delovnih razmerjih je prilagojen industrijskemu delavcu in delavcem, ki imajo sorazmerno nizko izobrazbo. Treba ga bo bolj prilagoditi pogojem storitvenih dejavnosti, ko se je treba z delovnim časom prilagoditi strankam. Gre za dejavnosti, kot so trgovina, turizem, zdravstvo, izobraževanje, raziskovanje, svetovanje, pa tudi javna uprava; vsi naštetih potrebujejo fleksibilnejše oblike dela. Bolj ga bo treba prilagoditi bolj izobraženim delavcem, ki imajo po naravi stvari fleksibilnejše delovne naloge (Senjur, Jurgetz in Boscarol, 2007, str. 4). Demokratični izziv globalizacije je v bistvu povezan z vprašanjem soobstoja nacionalne in transnacionalne (globalne) demokracije. Globalna demokracija je šele v nastajanju, gre pa za vprašanje, od katerega sta odvisna najmanj ekološko in civilizacijsko preživetje človeštva (Haček in Zajc, 2005, str. 22).

3.2 Stanje na trgu dela

Varovalne norme delovnega časa obstajajo v delovnem razmerju, medtem ko je neomejen delovni čas v civilnopravnem razmerju. Predvsem mladi in izobraženci si želijo sami organizirati delovni čas, zahtevajo svobodo dela glede na delovni čas in zagotavljanje možnosti razvijanja lastne ustvarjalnosti (Korpič-Horvat, 2008, str. 9–11). Najvplivnejša grupiranja različnih tržišč dela lahko razdelimo med (Howell, 2005, str. 9):

- liberalne trge dela (ZDA, Velika Britanija);
- socialno-demokratske trge dela (Danska, Švedska);

- konzervativne trge dela (Francija in Nemčija).

Drugo opredeljuje pa podobno navaja (Howell, 2005, str. 9):

- anglosaksonski pluralizem,
- severni korporativizem,
- liberalne trge dela.
- socialno-demokratske trge dela.

Dejanski delovni čas se podaljšuje (Korpič-Horvat, 2008, str. 8):

- Na Japonskem večina ljudi dela 55 ur na teden.
- Američani porabijo za poklicno delo 57 ur na teden.
- Slovenci, večina dela 45 ur na teden.

Med trende se prištevajo (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 8):

- Dviganje stopnje delovne aktivnosti in zagotavljanje obnavljanja prebivalstva brez pretiranih migracijskih tokov.
- Porast kakovosti človeških virov (izobrazba, znanje).
- Povečanje kakovosti delovnih mest.
- Aktivacija brezposelnih, pospeševanje prožnih oblik zaposlovanja, nove oblike dela.
- Trg dela je eden od ključnih elementov učinkovitega gospodarskega razvoja in podjetniških reform.

V kontekstu Lizbonskega procesa evropska politika zaposlovanja išče ravnotežje med spodbujanjem na znanju temelječega gospodarskega razvoja in socialno kohezijo. Pri tem se opira predvsem na princip aktivacije, ki vključuje reformo sistemov socialne varnosti in trga dela na eni ter reformo njihove medsebojne povezanosti na drugi strani. Ključni cilj reform je preseganje obstoječega trade-offa med varnostjo in učinkovitostjo, na način, ki bo omogočal razvoj kvalificirane, usposobljene in prilagodljive delovne sile ter prožnih trgov dela, ki se bodo sposobni odzivati na gospodarske spremembe. Reforma poudarja pomen dela (t. i. »work approach«) za zagotavljanje posameznikove socialne vključenosti in pri tem povzroča spremembe v vlogi države blaginje, ki se odmika od brezpogojnega zagotavljanja blaginje državljanom k zagotavljanju blaginje z delom, izobraževanjem in usposabljanjem (Svetlik et al., 2004, str. 1).

Predsednik Barossa (2005, str. 4) je poudaril, da je evropska storilnost zaostala za storilnostjo tekmecev iz drugih delov sveta. Njihova produktivnost je rasla hitreje in vložili so več v raziskave in razvoj. Evropa mora strukture, potrebne za prilagoditev in boljše upravljanje sprememb v našem gospodarstvu in družbi, še vzpostaviti. In še vedno potrebuje vizijo za družbo, ki ji bo uspelo povezati tako starejše kot mlade, predvsem za razvoj delovne sile, saj sedanja dinamika meče senco na dolgoročno gospodarsko rast in socialno kohezijo. Zato se prenovljena Lizbonska strategija osredotoča na gospodarsko rast in na nova delovna mesta. Poskrbeti je treba, da:

- bo Evropa privlačnejša za naložbe in delo,

- bodo znanje in inovacije motor evropske rasti,
- se oblikuje politiko tako, da bodo evropska podjetja lahko ustvarila več in boljša delovna mesta.

Evropska zaposlitvena strategija (v angl.: The European employment strategy, EES) je bila oblikovana leta 1997, ocenjena pa v letih 2002 in 2005, ko je morala zaposlitveno strategijo uskladiti z Lizbonskimi cilji. Evropska unija ima ambiciozen cilj 70 % stopnje zaposlenosti do leta 2010 (EUROSTAT, 2008, str. 75).

Za slovenski trg dela so značilna izobrazbena, poklicna in regionalna strukturna neskladja. Najbolje so pokrite potrebe po delavcih s štiriletno srednjo izobrazbo ter tistih brez poklicne izobrazbe. Najslabše pa so pokrite potrebe po delavcih z nižjo poklicno ter z več kot srednjo izobrazbo. Pokritje potreb po delavcih v storitvenih dejavnostih je slabše kot v industrijskih in kmetijskih. Velike so regionalne razlike. Razmerje med brezposelnimi in delovno aktivnimi je na območju Nove Gorice 7,6, na območju Ptuja in Murske Sobote pa 22,3. Tudi zato imamo v primerjavi z razvitimi večji delež dolgotrajno brezposelnih.

Strukturna neskladja se kažejo zlasti v vrsti in zahtevnosti del na eni ter razpoložljivih znanjih in sposobnostih na drugi strani, pa tudi v regionalnih neskladjih. Brezposelnost zaradi premajhnega povpraševanja je navzoča predvsem znotraj posameznih regij in držav. To vodi v zaostrovanje problema dolgotrajne brezposelnosti. Politika zaposlovanja naj bi ta problem razreševala z aktivacijo brezposelnih, s povečevanjem njihove zaposljivosti, s pospeševanjem prožnih oblik zaposlovanja (časovna, prostorska in institucionalna prožnost) ter tudi z upoštevanjem novih oblik dela in zaposlovanja kot podlage za zagotavljanje socialne varnosti. Lokalno pomanjkanje delovnih mest naj bi odpravili zlasti z ugodnejšo gospodarsko rastjo. Politika naj bi predvsem spodbujala podjetništvo in ustvarjanje delovnih mest na področjih socialne ekonomije: javnih storitev, neprofitnih organizacij, ekologije in podobno. Večje primanjkljaje oziroma presežke delovne sile pa naj bi uravnavali tudi s pospeševanjem notranje mobilnosti in s selektivno imigracijsko politiko (Svetlik et al., 2004, str. 3–4).

Nezadostna fleksibilnost trga dela

Slovenija mora doseči večjo fleksibilnost na trgu dela in pri zaposlovanju, pogostejše delne inčasne zaposlitve, lažji pretok in mobilnost delovne sile. Ljudje morajo postati odgovornejši za svoje delo, zaposlitev in izobraževanje. Plačna politika mora bolj omogočiti prilagodljivost stroškov dela na podjetniški ravni, kjer pa se mora povečati tudi socialna odgovornost podjetij. Politike na trgu dela morajo biti usklajene glede uravnavanja ponudbe in povpraševanja po delu, zajemati morajo elemente plačne politike, socialnih transferjev in politiko upokojevanja. Slovenija mora pripraviti širok nabor sprememb, ki bodo delodajalce spodbujale k odpiranju novih delovnih mest, iskalce zaposlitve pa k hitrejšemu zasedanju delovnih mest. Socialna država je pomembna za socialno stabilnost in kot taka tudi za gospodarsko rast. Socialni partnerji morajo izhajati iz odgovornosti za usklajenost svojih ravnanj in odločitev z ekonomskimi možnostmi ter ne smejo ovirati ukrepov za večjo prilagodljivost trga dela, povečano vlogo podjetništva in bolj dinamične oblike zaposlovanja.

Neenak dostop do dela in kapitala

Sloveniji je v primerjavi z razvitimi državami EU uspelo ohraniti razmeroma visoko stopnjo socialne varnosti ter enakosti moških in žensk, razen pri dostopu do vodilnih in bolje plačanih delovnih mest. Visoka stopnja socialne varnosti in varnosti zaposlenosti gre velikokrat na račun nizke prožnosti zaposlovanja, kar nekaterim skupinam bolj škodi kot koristi (invalidom, mladim in starejšim) in botruje dolgotrajni brezposelnosti oziroma ustvarja delitve med privilegiranimi in deprivilegiranimi socialnimi kategorijami. Tako se na trgu delovne sile pojavljajo posebne rizične skupine, kot so nekvalificirani delavci, starejše osebe in invalidi, ki so izpostavljeni dolgotrajni brezposelnosti. Posamezniki, ki imajo znanje in sposobnosti, pa jih zaradi pomanjkanja kapitala ne morejo udeležiti v obliki proizvodnih projektov.

Obdobje recesije, v katerem so države EU, vpliva na zmanjševanje števila delovno aktivnih oseb v posameznih državah in na njihovo razporeditev po sektorjih. Vedno več brezposelnih in neaktivnih oseb pa pomeni večji pritisk na tiste, ki so še vedno delovno aktivni, saj z različnimi davki in prispevki prav oni financirajo delovanje vlad na področju socialne politike. V primeru naftnih kriz se ponavadi najprej uvedejo moratoriji na vse socialne programe, v pričakovanju, da bo recesija kratkotrajna, pozneje se preide na racionalizacijo socialnih programov oz. na učinkovitejšo porabo odobrenih sredstev (Pirher in Svetlik, 1994, str. 13–14).

Vključevanje mladih na trg dela

Uspešno vključevanje mladih na trg dela je eden najpomembnejših izzivov, s katerimi se srečujemo v EU. Izobraževanje je lahko ključni dejavnik zaposljivosti in učinkovitega družbenega vključevanja mladih. Povprečna stopnja brezposelnosti mladih od 15 do 24 let je v državah članicah EU 2,4-krat višja kakor pri celotnem delovno sposobnem prebivalstvu in je bila leta 2006 17,4 %. To je očitna neizraba človeškega kapitala in je ni mogoče dopuščati. Da bi se spoprijeli z najaktualnejšimi izzivi, ki zadevajo mlade na trgu dela, se je treba na evropski in nacionalnih ravneh ustrezno in celovito odzvati na demografske izzive in posledice staranja družbe. Odzivi naj sledijo temeljnemu načelom Evropskega pakta za mlade: vlaganje v mladino, v izobraževanje, usposabljanje, mobilnost, hitre in kakovostne prehode s področja izobraževanja na trg dela, spodbujanje svetovalnih in usmerjevalnih zmogljivosti za učinkovito vključevanje mladih na trg dela. To naj bo skupno prizadevanje celotne družbe na vseh ravneh: evropski, nacionalni, regionalni in lokalni. Številne ustanove in zlasti socialni partnerji morajo odigrati ključno vlogo. Celovita kombinacija odzivov politik naj obsega ukrepe, ki obravnavajo nove oblike zaposlitve, mobilnost mladih, izobraževanje in usposabljanje ob upoštevanju potreb trga dela ter uskladih poklicnega, zasebnega in družinskega življenja (Zupančič, 2008, str. 8).

Opuščanje koncepta polne zaposlenosti prispeva k večji negotovosti pri osamosvajanju in vstopanju mladih v svet dela. Ugotovitve opozarjajo, da pri mladih nabiranje slabih izkušenj z brezposelnostjo prispeva k ekonomski deprivaciji, socialni osamitvi in k težavam, povezanim z duševnim zdravjem. Zaposlitev je v sodobni družbi osrednji del vsakdanjega življenja in ključni vir finančne neodvisnosti, statusa, prestiža, identitete ter socialne participacije. Razvoj trga dela spreminja stabilnost zaposlovanja, ki je pomemben vir socialne vključenosti. Vse bolj se vpeljujejo nove nestandardne oziroma postmoderne oblike zaposlovanja, kot so

samozaposlovanje, zaposlitev za določen čas in s skrajšanim delovnim časom. Odprto ostaja vprašanje, ali te zaposlitve vodijo v stabilno zaposlitev ali so le past in mlade potiskajo v marginalizacijo in izključenost (Rapuš Pavel, 2005, str. 329–332). Poleg tega ugotovitve raziskave v letu 2005 navajajo, da je največ nastajajočih in novih podjetnikov iz starostne skupine med 25. in 34. letom, tako med moškimi kot med ženskami. Največji delež ustaljenih podjetnikov ima samo nedokončano srednjo šolo. Med novimi podjetniki pa je največ tistih z dokončano srednjo šolo. Poslovne priložnosti so pogojene dvojno: z okoljem, kjer nastajajo, in s podjetnikom, ki jih zaznava oz. soustvarja. Strah pred neuspehom je v svetovnem merilu med nepodjetniki močnejše zasidran v državah z visokim BDP na prebivalca kot pa v revnejših državah. V revnih državah namreč druge možnosti za delo nimajo (Ovin in Jagrič, 2006, str. 97–100).

Prenizka izobrazbena in kvalifikacijska raven

Slovenija za razvitejšimi evropskimi državami zaostaja v kakovosti delovne sile, merjene z izobrazbeno strukturo prebivalstva, Zlasti v deležu aktivnega prebivalstva z več kot srednjo izobrazbo, ki je z 18 % daleč za večino evropskih držav, kjer ta znaša več kot četrtino. Izobrazbena raven se sicer izboljšuje, vendar predvsem zaradi mlajših generacij, ki nadaljujejo šolanje na terciarni stopnji, problematična pa ostaja nizka izobrazbena struktura starejših, zaradi katere z leti postajajo nekonkurenčni na trgu dela. To je glavna ovira, da Slovenija še ni na znanju temelječa družba. Zaradi neuspešnega izobraževanja po obveznem šolanju se pojavlja reprodukcija poklicno neusposobljenih. Slovenija po stopnji vseživljenjskega učenja, merjeni z vključenostjo odraslih (25 do 64 let) v izobraževanje in usposabljanje, za evropskim povprečjem precej zaostaja, čeprav je v podatkih opaziti velika nihanja med leti. Nizka stopnja vseživljenjskega učenja je eden ključnih razlogov za nizko stopnjo funkcionalne pismenosti. Mednarodna raziskava o pismenosti prebivalstva v starosti od 16 do 65 let je pokazala, da večina (okoli 70 %) ni dosegla stopnje, ki so jo strokovnjaki OECD ocenili kot primerno z vidika mobilnosti, zaposljivosti in sodelovanja posameznikov v socialnih procesih. Za prilagoditev novim razmeram na trgu dela, za pridobitev novega znanja in spretnosti ter kvalifikacij za mlade je treba opredeliti k temu usmerjene politike. Zasnova vseživljenjskega učenja in novi pristopi za (pre)oblikovanje izobraževalnih programov v prilagoditvi potrebam trga dela, skupaj s potrebami delodajalcev, so že del večine nacionalnih strategij. Kljub temu si celo visoko kvalificirani in kvalificirani mladi še vedno prizadevajo, da bi našli delo. Poleg boljšega sodelovanja in krepitev partnerstva med podjetji, srednjimi šolami in univerzami so zelo pomembni še podjetništvo, ustvarjalnost in inovacije ter pomoč mladim pri razumevanju njihove odgovornosti do nenehnega učenja. Mladim je treba dati možnost, da si pridobijo delovne izkušnje. Programi, ki že potekajo, kažejo, kako pomembno je opravljanje pripravništva kot dela učnega programa in poklicnih programov usposabljanja, pa tudi pri vseh projektih za izboljšanje znanja in spretnosti ter kvalifikacij mladih. Stalno spodbujanje izobraževanja in usposabljanja za potrebe trga dela pri mladih je pomembno zlasti za premagovanje sedanje slabe usklajenosti med pridobljenimi kvalifikacijami mladih in njihovo zaposlitvijo ali zaposlitvijo, ki je na voljo na trgu dela. Posebno pozornost je treba nameniti vključevanju skupin, ki so v najtežjem položaju, npr. dolgotrajno brezposelni mladi in tisti, ki opustijo šolanje ali poklicno usposabljanje (Zupančič, 2008, str. 14).

Prevelik delež nezahtevnih delovnih mest

Slovenija želi biti del družbe znanja. V zadnjih desetletjih je temeljni izvor konkurenčnih prednosti v tržnih gospodarstvih prešel z naravnih virov in ustvarjenega otipljivega premoženja na ustvarjeno neotipljivo premoženje. V tem obdobju naj bi se razmerje med intelektualnim in finančnim kapitalom spremenilo s 5 : 1 na 16 : 1. V Sloveniji se je v letih 1991–2005 število študentov praktično potrojilo, medtem pa se je delež sredstev, namenjen vsakemu študentu, zmanjšal za celih 36 % (med letoma 1995–2002) (Ovin & Jagrič, 2006, str. 114–115).

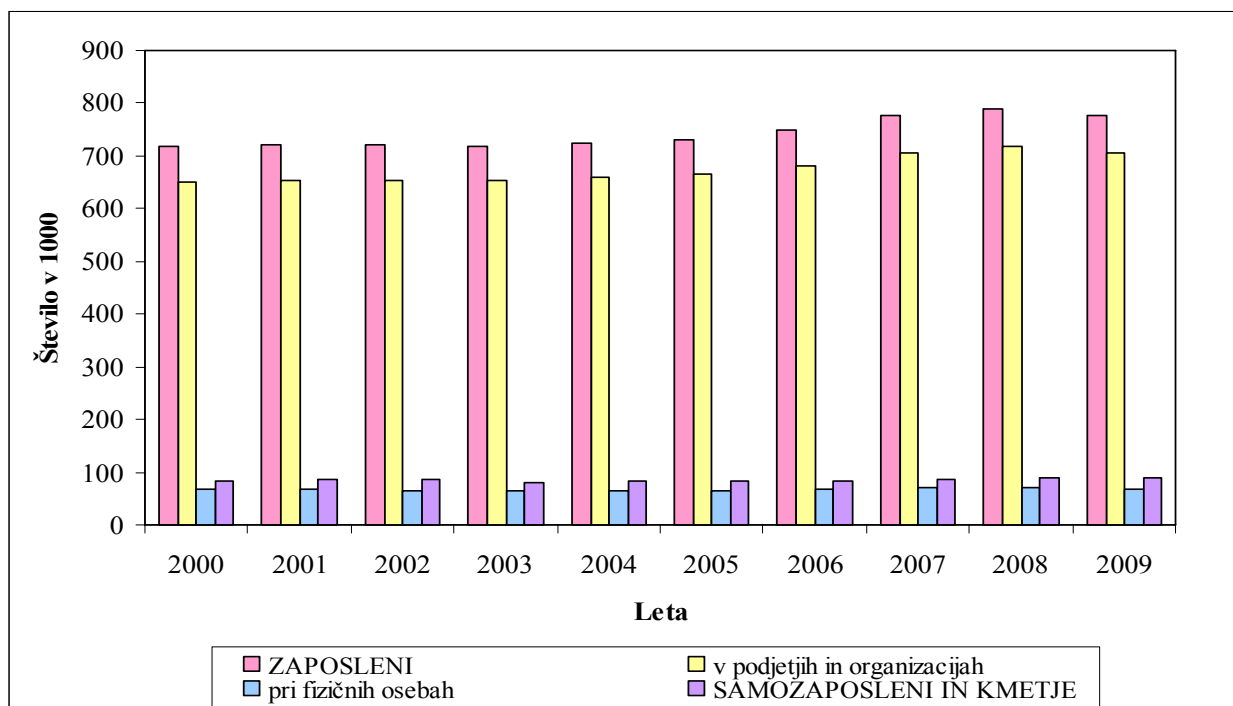
Kakovost delovnih mest v Sloveniji, merjena s stopnjo zahtevanega znanja, je precej pod ravni razvitih držav. Deloma je to posledica nizke izobrazbene ravni, kar se kaže v pomanjkanju visoko usposobljenega kadra na posameznih segmentih trga delovne sile in v nizki stopnji brezposelnosti v tej skupini. Je pa tudi posledica premajhne prodornosti menedžmenta. Selitve manj zahtevne proizvodnje iz Slovenije je bilo doslej malo. Dosedanjo gospodarsko rast je moč pripisati predvsem upravljanju s stroški in intenziviranju dela, ki je naletelo na zgornje meje v delovno intenzivnih proizvodnjah. Tehnološko posodabljanje in (lastni) razvoj sta bila premajhna. Povezanost med raziskovanjem (ustvarjanje znanja) in proizvodnjo (uporaba znanja) je izjemno šibka. Poleg tega so takšna delovna mesta ponavadi bolj zdravju škodljiva in tako povzročajo hiter izstop posameznikov iz aktivnosti ali pa večje bolezenske odsotnosti z dela. Poškodbe pri delu, zdravstvene okvare, poklicne bolezni in bolezni, povezane z delom na vseh delovnih mestih, so veliko ekonomsko breme za delodajalce, delavce, pa tudi za družbo nasploh.

V obdobju 2001–2009 je 21 % slovenskih srednje velikih in velikih podjetij svoje poslovne aktivnosti preneslo, ali načrtovalo prenos, na mednarodne trge. Ocenila so, da je prenos poslovnih aktivnosti na mednarodne trge pozitivno vplival na njihovo podjetje in prispeval k zgraditvi njihovih konkurenčnih prednosti. Več kot polovica slovenskih podjetij je ocenila, da je prenos poslovnih aktivnosti na obseg zaposlenosti v podjetju vplival zanemarljivo. Poslovne aktivnosti so na tuje trge prenesla večinoma podjetja iz predelovalnih dejavnosti, kar 75 % vseh podjetij, ki so prenesla aktivnosti na tuje trge, pa je aktivnosti preneslo v okviru skupine podjetij. Najpogosteje so podjetja prenašala proizvodnjo blaga in storitve, trženje, prodajo in sorodne storitve ter distribucijo in logistiko. Slovenska srednje velika in velika podjetja so najpogosteje prenašala aktivnosti v Srbijo in na Hrvaško. Za prenos so se odločala predvsem zaradi večje konkurenčnosti, dostopa do novih trgov, tržnega položaja podjetja in znižanja stroškov. Medtem ko so bile ključne ovire pri prenosu predvsem skrb, da bi celotni stroški pri prenosu presegli pričakovane koristi, velika tveganost prenosa aktivnosti ter težave z razpoložljivostjo kadrov in znanja. Ekonomska globalizacija je tako za državno statistiko izziv glede spremljanja in merjenja novih oblik poslovanja in razvijanja novih statističnih kazalnikov na nacionalni ravni in na ravni EU (SURSTAT, 2009).

Analiza slovenskega trga dela

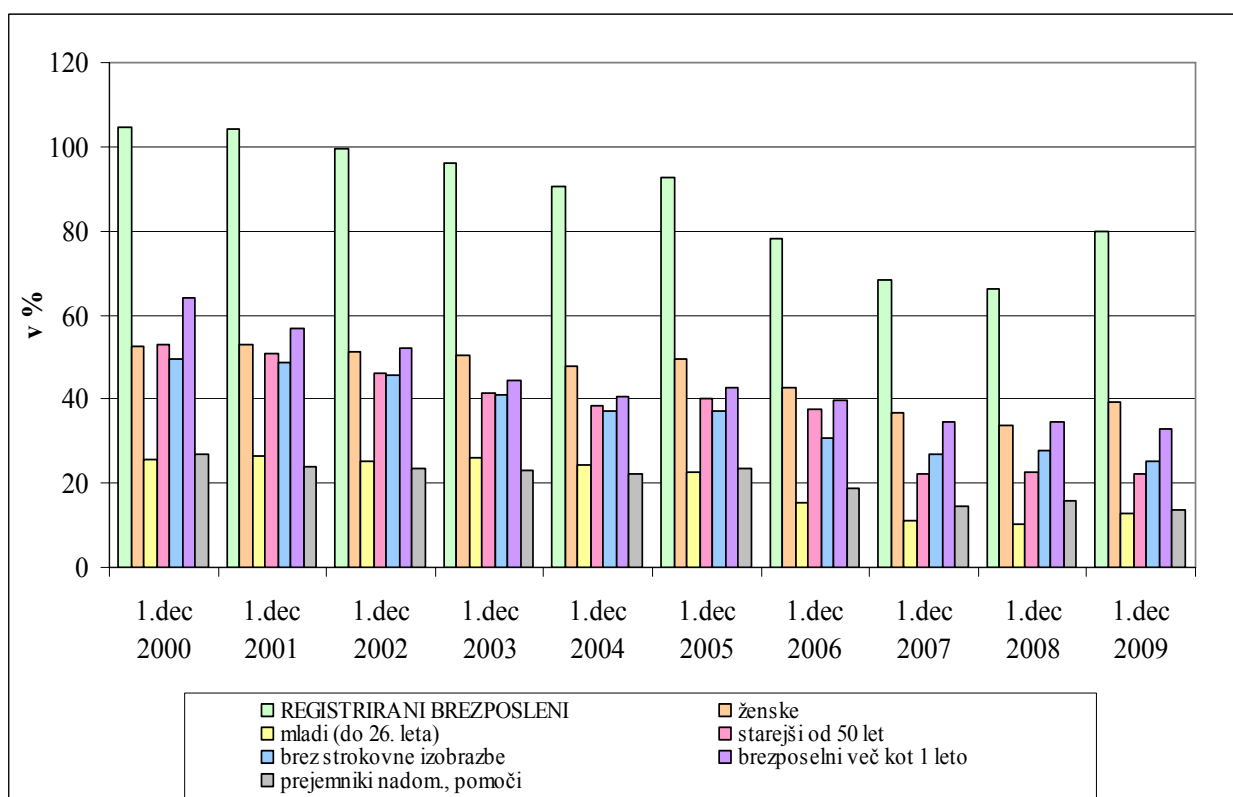
Slika 1 prikazuje rast zaposlenih med letoma 2000 in 2009. Število vseh zaposlenih se dokaj enakomerno povečuje, največ je zaposlenih v podjetjih in organizacijah, kjer je tudi najopaznejša rast. Zaposlenost pri fizičnih osebah, samozaposlenih ter na kmetijah pa bolj kot ne stagnira. Izmed teh slednjih kategorij je najopaznejša rast samozaposlenih.

Slika 1: Analiza trga zaposlenih med letoma 2000–2009 v na tisoč zaposlenih

Vir: SURS, 2009

Slika 2: Analiza registrirane brezposelnosti in težje zaposljive skupine med 2000–2009, v %

Vir: SURS, 2009

Slika 2 prikazuje smernice rasti registrirane brezposelnosti ter težje zaposljivih skupin med letoma 2000 in 2009. Registrirana brezposelnost se ves čas zmanjšuje in je bila v marcu 2009

skoraj 80 %. V obdobju 10 let se je zmanjševala tudi nezaposlenost žensk s 53 % v letu 2000 je padla na 40 % v letu 2009. V tem, času se je prepolovila skupina brezposelnih za več kot eno leto, ki je v letu 2000 znašala kar 64 %, v letu 2009 pa le še 33 %. Brez strokovne izobrazbe je med nezaposlenimi v letu 2009 le še 25 %. Nezaposlenih, starejših od 50 let, je v letu 2009 le še 22 %, kar je za več kot polovico manj kot v letu 2000.

Tabela 2: Izbrani kazalci trga delovne sile (2007–2008) ...

Izbrani kazalci trga delovne sile		V tisoč				Rast v %		
		I–XII 2007	III 2007	XII 2007	III 2008	III 2008/ II 2008	I–III 2008/ I–III 2007	Φ 2007/ Φ 2006
A	Aktivni po mesečnih poročilih (A=B+C)	925,3	920,0	932,8	938,5	0,1	2,0	1,6
B	Formalno delovno aktivni*	854,0	845,8	864,4	874,2	0,4	3,5	3,5
	Zaposleni v podjetjih in organizacijah	696,1	689,0	705,9	713,0	0,3	3,6	3,1
	Zaposleni pri fizičnih osebah	69,9	68,0	70,8	71,3	0,8	5,1	5,1
	Samozaposleni (tudi kmetje)	87,9	88,8	87,7	89,9	0,3	1,1	5,6
C	Registrirani brezposelni	71,3	74,2	68,4	64,3	-4,0	-13,5	-16,9
	Ženske	39,1	40,7	36,7	34,3	-3,7	-15,2	-16,7
	Starejši od 40 let	37,1	38,1	36,3	35,6	-2,2	-6,0	-6,5
	Brezposelni več kot 1 leto	36,5	37,9	34,7	33,3	-2,2	-12,5	-12,8
D	Stopnja registr. brezposelnosti (C/A), %	7,7	8,1	7,3	6,9	-	-	-
	Moški	6,3	6,6	6,1	5,7	-	-	-
	Ženske	9,6	10,0	8,9	8,3	-	-	-
E	Prosta delovna mesta	20,2	23,6	14,2	19,8	8,4	5,7	6,6
	Za določen čas, v %	76,3	77,5	69,8	74,2	-	-	-
F	Nove zaposlitve	13,3	13,9	9,7	13,4	3,6	4,6	2,6
	Z nižjo izobrazbo	4,1	4,6	2,6	4,5	6,5	8,2	5,2
	S srednjo izobrazbo	7,2	7,5	5,6	7,3	2,3	3,0	1,7
	Z višjo in visoko izobrazbo	2,0	1,8	1,5	1,7	2,2	3,4	1,1

Vir: UMAR, 2008, str. 8.

Tabela 2 sporoča, da so bila še nedolgo tega gibanja na trgu dela ugodna. Tudi marca 2008 se je število delovno aktivnih po statističnem registru povečalo, število registriranih brezposelnih pa zmanjšalo, kar je sezonsko običajno. Stopnja registrirane brezposelnosti se je tako znižala na 6,9 %. Število delovno aktivnih se je povečalo za 0,4 % in je bilo za 3,4 % višje kot pred enim letom. Število brezposelnih se je zmanjšalo tudi aprila, in sicer na 62.440, kar je skoraj 6.000 ali 8,7 % manj kot decembra in 14,0 % manj kot aprila lani. Na medletni ravni se je najbolj povečalo v gradbeništvu in poslovnih storitvah, v primerjavi s preteklim četrtletjem pa v kmetijstvu. Število registriranih brezposelnih se je aprila zmanjšalo za 2,9 %. Na novo je bilo prijavljenih 4.649 oseb, od tega 3.604 zaradi izgube dela, kar je skoraj 10 % več kot marca. Delo

je dobilo enako število brezposelnih, tj. 3.604, kar je 12,5 % manj kot marca in 15,1 % manj kot aprila lani. Zaradi drugih razlogov se je število registriranih brezposelnih zmanjšalo še za 2.647 (UMAR, 2008, str. 5).

Problematika trga dela v Sloveniji

Na slovenskem trgu dela so še vedno prevelika strukturna neskladja, izobrazbena raven je prenizka, delež nezahtevnih delovnih mest pa previsok. Globlja kot je ekonomska integracija, večji je tržni delež, ki ga držijo podjetniki, ki niso locirani v tisti državi, zaradi močnejše tuje konkurence pa se tudi število domače konkurence manjša. Tako postane takšno tržno jedro za tujo konkurenco še bolj privlačno, saj prinaša dobičke, in se vanj usmeri še več tržnih aktivnosti, da bi še povečali prodajo (Surico, 2001, str. 6).

Problematično je tudi dejstvo, da se v Sloveniji kar četrtino časa, ki je namenjen plačanemu delu, ne dela. V letu 2006 je efektivni delovni čas pomenil 75 % celotnega delovnega časa, kar 25 % pa sicer plačane, vendar neopravljene ure. V okviru slednjih pomeni v deležu kar 6,3 % odmor za malico, 5 % bolniška odsotnost, 9,6 % dopust ter 4,2 % prazniki. Visoka nadomestila za čas odsotnosti z dela zaradi poškodb in bolezni, ki niso povezane z delom, od prvega do 30. dne odsotnosti še dodatno spodbujajo izrabo te ureditve. Zaradi teh razlogov je letno izgubljenih kar desetkrat več delovnih dni kot zaradi poškodb pri delu ali poklicnih bolezni. Zaposlovanje za skrajšani delovni čas v Sloveniji pomeni le okrog 6 % med vsemi zaposlitvami in je v primerjavi z evropskimi državami precej slabo razvito. V Nemčiji, Avstriji in na Danskem ta delež znaša okrog 20 %. V Sloveniji namreč spodbujanje te vrste zaposlovanja ni mogoče, saj mora delodajalec zaposlenemu za 4 ure nuditi popolnoma enake ugodnosti kot zaposlenemu za poln delovni čas: poln letni dopust, poln regres za letni dopust, povračilo stroškov za malico, povračilo stroškov za prevoz na delo. Tako je ceneje zaposliti eno osebo za poln delovni čas kot dve osebi s štiriurnim delovnikom. Plače v Sloveniji sicer niso previsoke, vendar problem cene delovne sile kljub temu obstaja. Celotni strošek dela, ki ga plača delodajalec, Slovenijo v okviru evropske primerjave uvršča na sredino lestvice. Podatki nemškega inštitut IW iz Kölna kažejo, da je delo v Sloveniji sicer cenejše kot v EU 15, toda kar dvakrat dražje kot v večini novih članic, npr. Poljski, Slovaški in Madžarski, v katerih strošek dela na uro ne presega 5 evrov. Urna postavka stroška dela v Sloveniji je po oceni SKEP GZS v predelovalnih dejavnostih leta 2005 dosegla 8,5 evra. Za lažje razumevanje, delodajalec mora zaposlenemu izplačati letno 15 bruto plač. Po drugi strani pa je v Sloveniji delež zaposlenih za določen čas v evropskem povprečju in je med vsemi zaposlitvami približno 14 %, med vsemi novo sklenjenimi pogodbami o zaposlitvi pa celo več kot 70 %. Vendar podatek lahko zavaja, saj je to lahko le še eden izmed pokazateljev dejanske rigidnosti slovenskega trga dela. Ob nefleksibilno urejeni možnosti odpuščanja kot tudi poskusnega dala je marsikda edina racionalna možnost delodajalca pogodba za določen čas. Predlog sprememb zakona o delovnih razmerjih sicer zajema nekatere spremembe v smeri večje fleksibilnosti, na primer, da se delovno razmerje lahko sklepa za vrsto dela, ne le za delo na (enem) delovnem mestu. Delodajalci naj bi po novem lahko tudi zakonito sklenili pogodbo o zaposlitvi za določen čas s kandidatom, ki ne ustreza razpisnim pogojem, če jih ni izpolnjeval nobeden od prijavljenih kandidatov. Eden izmed korakov, ki vodijo k večji prožni varnosti, je tudi predlog, da naj bi delavec že v času odpovednega roka s sodelovanjem

zavoda za zaposlovanje iskal novo zaposlitev. Če bi delavec v tej fazi sklenil pogodbo o zaposlitvi z drugim delodajalcem, mu odpravnina ne bi pripadala. Delavec, ki bi ponujeno ustrezno zaposlitev pri drugem delodajalcu odklonil, pa bi poleg odpravnine izgubil tudi pravico do denarnega nadomestila za čas brezposelnosti. Predlog je po drugi strani paketno pogojen z delnim podaljšanjem odpovednih rokov in z večjo odsotnostjo delavca v času odpovednega roka. Da bi se približali državam s prožnejšo ureditvijo na trgu dela, pa bi bilo v Sloveniji potrebno prevetriti tudi odpovedne pogoje, odpravnine in odpovedne roke pri odpovedi posameznemu zaposlenemu ter marsikatere elemente stroška dela, na primer ustrezno preoblikovati dodatek na delovno dobo v dodatek na stalnost. Tudi zahteva delodajalcev, da polurni odmor za malico ne bi šteli kot učinkoviti delovni čas, je z vidika izrabe delovnega časa upravičena. Prav tako je potrebno omejiti, vsaj prve dni, nadomestila v primeru poškodbe zunaj dela, ki jih prvih 30 dni krije delodajalec, saj je zaradi teh razlogov letno izgubljenih kar 10-krat več delovnih dni kot zaradi poškodb pri delu in poklicnih boleznih. Delodajalci se zavzemajo za spodbujanje notranjega lastništva, ne le med menedžerji, ampak tudi strokovnjaki, ter za udeležbo zaposlenih pri dobičku. Prožnost trga dela namreč zaposlovanje povečuje, in ne zmanjšuje. Vsak delodajalec se bo namreč lažje odločil za zaposlitev večjega števila delavcev če jih bo v razmerah nujnega zmanjšanja obsega poslovanja lahko odpustil (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 15).

Vlada v skladu z migracijsko politiko ter ob upoštevanju stanja in gibanja na trgu dela letno določi kvoto delovnih dovoljenj (kvot), s katero omeji število tujcev na trgu dela. Novo zaposlovanje ali delo tujcev ni dopustno, kadar ima negativne učinke na prestrukturiranje gospodarstva in zaposlenost. Čezmejnih storitev z napotnimi delavci ni dopustno izvajati, kadar se po mednarodnih sporazumih ali predpisih RS zahteva tržna prisotnost tujih podjetij (Zbirka prepisov, 2006, str. 173–181). Opozoriti pa je treba, da je v EU le 1,5 % migrantov iz držav članic, medtem ko je migrantov iz držav nečlanic 3,3 %. Zaradi pričakovanega pomanjkanja delovne sile po letu 2010 v EU pričakujejo predvsem migracije od zunaj. Pri tem se zavzemajo za selektivnost glede na ekonomska, socialna ali politična merila. K dvigu stopnje aktivnosti lahko kratkoročno prispeva le imigracija aktivnega prebivalstva, dolgoročno pa tudi imigracija mladih, na primer študentov. Slovenija lahko glede na to oblikuje selektivno politiko do imigracije iz članic EU, še bolj pa iz nečlanic. V celoti vzeto Slovenija potrebuje pozitivni neto migracijski tok.

Slovenija potrebuje pozitivni neto migracijski tok, ki bo dopolnjeval strukturne primanjkljaje na trgu dela. Torej mora povečati stopnjo zaposlenosti in razširiti delež zaposlenosti starejših. Konkurenčnost slovenskega gospodarstva je odvisna od kakovosti delovne sile. Zato potrebujemo reformo izobraževalnih programov in povečanje učinkovitosti študija ter stalno usposabljanje zaposlenih. Država bo spodbujala podjetja, da bodo izboljšala izobrazbeno strukturo zaposlenih, povečala uporabo inovativnega znanja ter zaposlovala tudi težje zaposljive. Spremembe na trgu dela z gibkimi oblikami zaposlovanja (delo na domu in na daljavo, samozaposlovanje, krajši delovni čas itd.), ki jih spremljajo ustrezne oblike socialne varnosti, so način nižanja brezposelnosti, omogočajo pa tudi večjo prilagojenost zaposlenosti posameznikovim potrebam in željam. Posebna pozornost je namenjena zmanjšanju regionalnih

neskladij pri zaposlovanju in omejevanju neenakosti na trgu dela. Zato prožnost trga dela zahteva visoko stopnjo socialnega soglasja in zaupanja.

3.3 Ukrepi za izboljšanje trga dela

Trg dela je postal eden od ključnih institucij razvojne uspešnosti nekega gospodarstva, zato mora v tem pogledu odgovoriti na več izzivov (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 3):

1) Izziv negativnih demografskih gibanj; ustvariti je potrebno več novih delovnih mest za nestandardne pogoje in oblike dela in povečati polno zaposlitev delovnega prebivalstva.

2) Izziv globalne konkurence, ki pritiska na stroške dela na enoto proizvoda. Nezmožnost znižanja stroškov dela na enoto proizvoda pogosto pomeni izgubo dela. Stroški nadstandardne socialne varnosti delavcev naj ne bi ogrozili ekonomske varnosti podjetja.

3) Izzive enotnega evropskega trga; pomeni, da bodo na enotnem evropskem trgu uspešnejša tista gospodarstva, ki so bolj prilagodljiva, tudi na račun prožnega trga dela. Pri fleksibilnosti gre predvsem za sposobnost za prožnost (ustrezna izobraženost in strokovna usposobljenost).

Za reševanje navedenih problemov je tudi za Slovenijo zavezujoč Lizbonski proces, v katerem evropska politika zaposlovanja išče ravnotežje med spodbujanjem na znanju temelječega gospodarskega razvoja in socialno kohezijo. Odmika se od zagotavljanja blaginje državljanom k zagotavljanju blaginje z delom, izobraževanjem in usposabljanjem. Izpostavljen je koncept gibke (socialne) varnosti (flexicurity), s katerim naj bi se zagotovila nujno potrebna prožnost trga delovne sile, varnost posameznikov pa naj ne bi bila ogrožena. S sprejetjem skupnih načel prožne varnosti decembra 2007 je postalo temeljno vprašanje, kako povečati prožnost in varnost na trgu dela zlasti za mlade. Po nedavnih podatkih je 41 % zaposlene mladine v starosti od 15 do 24 let delalo po pogodbah za določen čas, ti odstotki pa so v nekaterih državah članicah presegli 60 %. Večja prožnost, s podaljšanjem zaposlitve s skrajšanim delovnim časom in zaposlitve za določen čas, zadeva zlasti mlade in je najopaznejša pri storitvah, pri družbenem in kulturnem delu ter delu v zdravstvu. Poleg tega je v državah članicah mogoče najti različne nove oblike prožne zaposlitve, ki mladim ponujajo več možnosti za uspešen vstop na trg dela. Primeri obsegajo delo doma, virtualne pisarne, e-delo, vzorce prožnega delovnega časa, dodatno delo in delno zaposlitev ad-hoc, kot je projektno delo na lokalni, mednarodni, regionalni in globalni ravni. Samozaposlitvene dejavnosti, predvsem mala in mikro podjetja, ki lahko dajejo vrsto novih delovnih izkušenj mladim na trgu dela, so prav tako splošna praksa. Medtem ko so takšne prožne oblike zaposlitve lahko odskočna deska na trg dela in mladim pomagajo pri premagovanju slabšega položaja zaradi manj delovnih izkušenj v primerjavi z delavci z dovolj ustreznimi izkušnjami, pa je mogoče opaziti, da veliko mladih zelo dolgo ostaja v zaposlitvenih oblikah, ki zahtevajo veliko prožnost, vendar jim zagotavljajo le zelo omejeno varnost (Zupančič, 2008, str. 10).

3.3.1 Povečati stopnjo delovne aktivnosti

Povečati bo potrebno stopnjo delovne aktivnosti, predvsem pa stopnje (samo)zaposlenosti starejših, da bi preprečili njihovo prezgodnjo selitev med vzdrževano prebivalstvo, ki je vse težje

breme za delovno aktivne. Padajoče razmerje med delovno aktivnimi in upokojenimi je 1 : 1,64. Namesto da bi starejši, katerih življenjska doba se podaljšuje, vitalne funkcije pa ohranjajo v poznejša leta, še bili aktivni, skrbeli sami zase in prispevali v javne фонде, s prezgodnjim umikanjem s trga delovne sile postanejo porabniki teh fondov in pogosto svojo neizrabljeno delovno silo usmerjajo v sivo ekonomijo, ki zmanjšuje število delovnih mest za mlajše generacije. Ker se s staranjem delovne sposobnosti zmanjšujejo, in sicer različno v različnih segmentih populacije, kaže biti pri ukrepanju dovolj gibek oziroma selektiven. Pomembno je tudi omogočiti njihovo tvorno vključevanje v informacijsko družbo s podpornimi mehanizmi (javne dostopne točke do interneta z usposobljenimi informacijskimi mediatorji) in s promocijo oblik zaposlovanja, ki izkoriščajo potencialne informacijske družbe (tudi v povezavi s programi zaposlovanja ljudi s posebnimi potrebami). Prav tako kot pripravljenost starejših na daljše delovno obdobje je pomembna tudi pripravljenost delodajalcev za njihovo zaposlovanje. Prav tako je potrebno povečanje stopnje delovne aktivnosti mladih, ki pa ne sme ogroziti dviganja izobrazbene ravni. Z evropskimi državami primerljive stopnje izobrazbe bo treba dosegati v krajšem študijskem času (Bolonjski proces) in tako prispevati k dviganju stopnje delovne aktivnosti prebivalstva te starostne skupine. Omejiti je treba študentsko delo in bonitete, ki podaljšujejo čas dokončanja študija, uvesti druge oblike finančne pomoči študentom (posojila, štipendije) ter jih spodbujati k osamosvajanju od družin z zagotavljanjem pogojev bivanja (študentski domovi, neprofitna stanovanja). Slovenija mora težiti k povečevanju delovne aktivnosti obeh spolov. K temu bodo pripomogli aktivacijski sistemi socialne varnosti, ki spodbujajo k iskanju dela, pri ženskah pa še posebej programi delodajalcev in države za usklajevanje med delovnim, družinskim in zasebnim življenjem. Primanjkljaj delovne sile v določenih starostnih skupinah in za določene poklice je mogoče odpravljati z imigracijo in z zmanjševanjem emigracije. Slovenija lahko zaradi svojih naravnih danosti postane privlačna destinacija, če bo zagotavljala ustrezne ekonomske priložnosti ter socialno in kulturno odprtost.

3.3.2 Izboljšati izobrazbeno in kvalifikacijsko sestavo aktivnega prebivalstva

Če noče prevzeti vloge gospodarske (in socialne) periferije EU, mora Slovenija izboljšati izobrazbeno in kvalifikacijsko strukturo prebivalstva, ki se bo sposobno dejavno vključevati v procese pridobivanja, ustvarjanja, prenosa in uporabe znanja. V izobraževanje bo zato treba vključiti poleg mladih tudi veliko število odraslega prebivalstva in poudariti odgovornost za povečevanje znanja vseh udeleženih v tem procesu; poleg javnih šolskih ustanov bo treba angažirati tudi druge institucije kot posrednike znanja. Izobrazbeno in kvalifikacijsko sestavo je mogoče izboljšati (Ovin & Jagrič, 2006, str. 122–134):

- s konkurenco univerz in ustanovitvijo zasebnih univerz (enaki standardi kakovosti izobraževanja);
- z evalvacijo institucij, ki izvajajo vzgojno-izobraževalne programe;
- z vavčerskim sistemom financiranja visokega šolstva (povečanje študentove študijske fleksibilnosti);
- z nacionalnim pomenom študijskih programov in podporo nekaterih programov ne glede na velikost povpraševanja po njih;

- z odpravo nostrifikacije diplom na posameznih univerzah, uveljavitvijo prožnejšega sistema primerljivosti študija in avtomatičnim priznavanjem diplom vseh držav članic in drugih držav s primerljivo kakovostjo izobraževalnih ustanov;
- s spodbujanjem mednarodnih menjav študentov;
- z odpravo omejitev za rabo angleščine;
- s spodbujanjem raziskovalnega dela v času študija itd.

3.3.3 Povečati delež zahtevnih in po znanju intenzivnih delovnih mest

Večji razvojni koraki so možni le z bistvenim izboljšanjem proizvodne strukture, in sicer z zahtevnejšimi in po znanju intenzivnejšimi delovnimi mesti. S tega vidika bi za strateško usmeritev Slovenije veljalo, da je pridnosti treba dodati umnost. Gospodarska politika mora zato biti razvojno naravnana: okrepiti je treba razvojno in raziskovalno dejavnost v organizacijah ter njeno povezavo z univerzami in inštituti, spodbujati tehnološko posodabljanje, menedžment znanja, zaposlovanje raziskovalcev v gospodarstvu, podjetništvo. Tak razvoj bo zmanjševal pričakovane primanjkljaje delovne sile, ki bodo nastajali zaradi demografskih razlogov. Tehnološko zahtevnejša delovna mesta in izboljšana proizvodna struktura so mogoči le z ustvarjanjem zdravih in primernih delovnih razmer za zaposlene. Kjer so manj zahtevna dela nujna, na primer v nekaterih osebnih storitvah, jih je mogoče ohranjati v okviru socialne ekonomije. V Sloveniji smo z Resolucijo o nacionalnem programu varnosti in zdravja pri delu sprejeli spodbude za vlaganje v varno in zdravo delo (znižani so prispevki za poškodbe pri delu in poklicne bolezni delodajalcem, ki imajo podpovprečno število poškodb pri delu in poklicnih boleznih; država pomaga delodajalcem pri pridobitvi ugodnih posojil za izboljšanje varnosti in zdravja pri delu).

3.3.4 Prožnost na trgu delovne sile

Z vidika fleksibilnosti dela je standardna oblika zaposlovanja pogodba za nedoločen čas s polnim delovnim časom in rednim delovnikom. Vse preostale oblike dela pa lahko označimo za fleksibilne oblike zaposlovanja (izmensko delo, delo s skrajšanim delovnim časom, neredni delovni čas, pogodbe za določen čas, priložnostni delavci, tisti, ki so zaposleni, vendar trenutno ne delajo, itd. (Sicherl, 2003, str. 18–19). Slovenija se na trgu delovne sile oziroma pri zaposlovanju že sooča s strukturnimi neskladji: izobrazbenimi, poklicnimi in regionalnimi. S prehodom na zahtevnejša delovna mesta ter dviganjem izobrazbene in kvalifikacijske ravni se bodo ta neskladja še povečevala. Cilj politike je povečevati prožnost trga delovne sile z namenom njihovega sprotnega razreševanja. To pa je v kontekstu EU mogoče le s hkratnim zagotavljanjem socialne varnosti. Strukturna neskladja na trgu delovne sile je treba najprej reševati s povečevanjem prožne varnosti, nato s posebnimi ukrepi za odpravljanje regionalnih neskladij in šele nato preostalih. Vprašanje fleksibilne zaposlitve in optimalnega ravnotežja med fleksibilnostjo in varnostjo je izjemno pomembno v ekonomskem, socialnem in političnem smislu (Sicherl, 2003, str. 1).

Povečevanje prožnosti se nanaša tako na delodajalce kot na delojemalce. Pričakovati jo je mogoče le ob ustrezni gospodarski avtonomiji za prve in socialni varnosti za druge, pri čemer se slednja vse bolj povezuje z možnostjo vseživljenjskega izobraževanja. Strateški ukrepi za povečanje prožnosti trga dela so (Sicherl, 2003, str. 13): olajšanje dostopa do finančnih skladov za pospeševanje investicijskih vlaganj in odpiranje novih delovnih mest, nižji prispevki delodajalcev za socialno varnost pri težje zaposljivih, prvo zaposlenih in dolgotrajno brezposelnih na manj razvitih območjih, nadaljnji prehod pasivnih v aktivne ukrepe na trgu dela, ki bodo zagotovili aktiviranje, zaposlovanje in socialno vključevanje, odprava strukturnih neskladij na trgu dela z informiranjem o stanju na trgu delovne sile, s poklicnim usmerjanjem in štipendiranjem. Slovenska tranzicija iz socialističnega sistema samoupravljanja k tržnemu kapitalizmu je prinesla velike spremembe, predvsem glede naraščanja brezposelnosti. Davki na delo so visoki, na kapital pa nizki, kar otežuje večjo prožnost na trgu dela.

3.3.5 Omejevati neenakosti na trgu delovne sile

Slovenija je po mnenju Evropske komisije dosegla dober vsesplošni napredek v podjetniški zakonodaji, kmetijstvu, transportu, energiji, kulturi, avdiovizualnem razvoju in razvoju telekomunikacij. Omejeno pa je napredovala na področjih, med katerimi so: regionalna politika, prosti pretok oseb, socialna politika in zaposlovanje, varstvo potrošnikov in zdravstveno varstvo (Haček in Zajc, 2005, str. 89). Razvoj Evrope je v zadnjih desetletjih zaznamovan s povečano mobilnostjo ljudi. Mobilnost pospešujejo politični razvoj (predvsem znotraj EU) in ekonomski vzroki gibanja. Omenjeno je vodilo k spoznanju, da zdravstvena zaščita ni več potrebna le v mejah svoje države. Tudi mednarodne in nadvladne organizacije vidijo svoje poslanstvo v zagotavljanju pravic migrantov. Zato je potrebno koordinirati različne nacionalne sisteme, da bi se izognili dvojnemu kritju ali pomanjkanju zaščite (Strban, 2005, str. 57).

Mednarodno primerljivi statistični podatki kažejo, da se stopnja neenakosti dohodkov v Sloveniji ne povečuje, prav tako je s socialnimi sporazumi in institutom minimalne plače omejeno povečevanje neenakosti teh dohodkov. Zato morajo biti programi politike zaposlovanja selektivno usmerjeni na najbolj ranljive skupine, ki jim je treba že v izhodišču povečevati možnosti dostopa do dela z vključevanjem v izobraževanje in usposabljanje. Pomembno je spodbujanje samozaposlovanja, ki ustvarja nova delovna mesta, ter spodbujanje zaposlovanja najranljivejših skupin tudi s programi, ki jih posebej zanje pripravljata Ministrstvo za gospodarstvo ter Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Pričakuje se nadaljevanje tržne ekonomije, zasebno lastništvo kapitalističnih podjetij, ki postajajo vse večja in presegajo nacionalne meje, z vodenjem, ki ni demokratično, razselitvijo dobička, ki pogloblja neenakost in vpliva na politično enakopravnost (Haček in Zajc, 2005, str. 45).

3.4 »Hartz-Konzept«

Alternativni pogled predlaga »evropski tip« rešitve z več regulative, več kolektivnega in koordiniranega pogajanja in več socialne zaščite, in zaradi tega, glede na konvencionalno modrost, tudi večjo stopnjo nezaposlenosti (Howell, 2005, str. iv). »Hartz-Konzept« je oznaka za predloge, ki jih je izdelala komisija za »Moderne Dienstleistungen am Arbeitsmarkt«, vodil jo je dr. Peter Hartz, član uprave VW-Konzerna. Ena najpomembnejših nalog te komisije je bila izdelati konkretne predloge za spremembe delovanja in učinkovitosti politike trga dela (Arbeitsmarktpolitik) v Nemčiji ter izboljšati dejavnost in uspešnost zavoda za zaposlovanje (Arbeitsamt). Vzrok za ustanovitev komisije je bila tudi ugotovitev, da je približno 85.000 uradnikov v enem letu uspešno pomagalo pri zaposlitvi samo okoli 15.000 nezaposlenim, kar je v odgovorni politiki in v javnosti povzročilo veliko nezadovoljstvo. Cilj »Hartz-Konzept« je bil zmanjšati število nezaposlenih za 50 %, vendar zaradi različnih razlogov to še do danes ni uresničeno. »Hartz-Konzept« je vseboval različne ukrepe, ki naj bi pozitivno vplivali na učinkovitost zavoda za zaposlovanje in nezaposlene spodbudili pri iskanju zaposlitve. Vsebuje pa tudi različne pakete, ki so služili za pripravo zakonodaje o trga dela in so v zakonodaji razdeljeni v štiri faze (»od Hartz I do Hartz IV«). Ti posamezni zakoni so začeli veljati med letoma 2003 in 2005. Tako imenovani »Hartz Reform Paket« zajema skupaj 13 inovativnih programov (Senjur, Jurgetz in Boscarol, 2007, str. 8).

»HARTZ I« vsebuje prvi zakon o modernih storitvah za trg dela (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 9):

- podpora novim oblikam dela;
- podpreti in pospešiti nadaljnje izobraževanje preko zavoda za zaposlovanje (Arbeitsamt) ter uvedba izobraževalnega kupona;
- preživnina (Unterhaltsgeld) od Agencije za delo;
- delo za določen čas preko »Personal Service Agentov«.

»HARTZ II« vsebuje drugi zakon o modernih storitvah na trgu dela:

- uredba o načinu zaposlovanja »Mini-Job«;
- »Ich-AG«;
- ustanovitev »Job-centrov«.

»HARTZ III« vsebuje tretji zakon o modernih storitvah na trgu dela:

- prekvalificiranje in »adaptacija« Zavoda za zaposlovanje v Agencijo za delo.

»HARTZ IV« vsebuje četrti zakon o modernih storitvah na trgu dela:

- Združenje Urada za podporo nezaposlenim in Urada za socialno podporo (pomoč s sredstvi za preživljanje) na ravni, ki je nižja od dosedanje vrednosti socialne podpore (do sedaj so bili dodatno subvencionirani stroški za stanovanje, oblačila, božičnica itd.).
- Obe dosedanji vrsti socialne podpore bodo v prihodnje za vse nezaposlene (ki so sposobni za delo) v odgovornosti Urada agencije za delo (Arbeitsagentur). S tem se znižajo dosedanji administrativni stroški za nezaposlene. Dosedanje trajanje podpore se zniža za polovico in teče sedaj največ eno leto. To pomeni, da tisti, ki prejema finančna sredstva iz »Arbeitslosengeld I« eno leto in se v tem času ne zaposli, prejme »Arbeitslosengeld II«, ki je odvisen od vrednosti premoženja in socialnega statusa posameznika oz. družine. Kljub temu,

da je vlada s kanclerjem, gospodom Schröderjem, odločila, da bo »Hartz-Konzept« uveljavljen v celoti, je prišlo v času uvedbe do nekaj sprememb pri: »Ich AG«, določanju višine prispevka za socialno zavarovanje in »Mini-Job«.

Posledice »Hartz-Konzeptu«

Industrijski napredek globalizacije trga in politične spremembe v Evropi so tudi negativno vplivale na spremembe na trgu dela. Ena najpomembnejših negativnih sprememb je rast nezaposlenosti v celotni Evropi. V Nemčiji se je število nezaposlenih, ki so odvisni od socialne podpore države, povečalo na več kot 4 milijone. Socialni problem nezaposlenosti pomeni tudi izkoriščanje socialne pomoči, s čimer se povzroča veliko nezadovoljstvo v socialnem ravnotežju družbe. Dejavnosti politike in gospodarstva, ki naj bi izboljšale oziroma preprečile ta negativni razvoj, niso bile dovolj sposobne preprečiti naraščanje nezaposlenosti ter izkoriščanje socialnega sistema in spodbujati ljudi k iskanju zaposlitve. Vse to so vzroki za spremembe, ki so bile uvedene na področju politike nezaposlenosti, t. i. »Hartz-Konzeptu« (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 8).

Pri stimulaciji skupin, potrebnih podpore, so se zvišali stroški. Zato so bile v letu 2006 uvedene spremembe zakona, s katerimi se je znižala finančna podpora tistim, ki so odklonili ponujeno delovno mesto. Pozitivni učinek »Hartz-Konzeptu« je zmanjšano število kratkoročno nezaposlenih. Vzrok za to je intenzivnejša podpora Agencije za delo. Število oseb, ki so že dalj časa brezposelne, se do sedaj ni občutno zmanjšalo. Večina sindikatov je reformo podprla. Tudi dobrodelne organizacije, ki so pri uvedbi zastopale kritično stališče, danes le-to podpirajo in nastopajo kot nosilec t. i. »Ein-Euro-Job« ideje. Na splošno je »Hartz-Reforma« po uvedbi na trgu dela povzročila spremembo. Tako je prof. Scherl z univerze v Erlangenu ocenil, da se z uvedbo predloga »Hartz-Reforme« zaposlenost ne bo radikalno znižala. Število nezaposlenih naj bi se znižalo le za 10 %, kar pomeni največ 400.000 (predvideno je bilo 50 % oziroma 2.000.000). Kritične pripombe je podal tudi k t. i. izkoriščanju ideje »Mini-Job«, ker je pri tem prišlo do delitve običajnih delovnih mest. Pozitivno je ocenil učinkovitost dela Agencij za delo in spodbujanje nezaposlenih, ki se danes intenzivneje trudijo za pridobitev službe. Znani ekonomist Rudolf Nickel je zastopal mnenje, da je bil glavni motiv za uvedbo »Hartz-Reforme« znižanje stroškov socialne podpore, saj so visoki stroški posledica visoke nezaposlenosti (po njegovi oceni naj bi ta še narasla). Ministrstvo za gospodarstvo pa je zastopalo stališče, da je za znižanje socialnih stroškov potrebna gospodarska rast, ki lahko zniža nezaposlenost in zviša število plačevalcev v socialno zavarovanje. Večina ekonomistov glede učinkovitosti »Hartz Reforme« nima enakega mnenja (četudi zajemajo kritično stališče). Tako nekateri zastopajo stališče, da je posebna uvedba »Hartz-Reforme« razliko v socialnem ravnotežju le še povečala in povzročila dodatne socialne probleme ter radikalizirala del prebivalstva. Po drugi strani pa mnogi menijo, da je uvedba »Reforme« povečala udeležbo pri odgovornosti nekaterih nezaposlenih, ki so bili prisiljeni spremeniti svoje stališče in zaradi znižanja prihodkov iz »Arbeitslosengeld I« und »Arbeitslosengeld II« aktivno začeti iskati zaposlitev«. Pričakovani stroški za nezaposlene so ob uvedbi paketa »Hartz IV Reforme« znašali 14,6 milijarde. Namesto da bi se stroški znižali, kot je bilo predvideno, so se zvišali na 25,6 milijona. Vzroki za nepričakovano zvišanje so bili v nejasni zakonodaji, ki je povzročila sodne tožbe, pa tudi

nadaljnje izkoriščanje »socialno-varstvenega« sistema. Primer: V družini je en član prejemnik »Hartz IV«, ki denimo ne potrebuje finančne podpore za stanovanje, ker živi v skupnem stanovanju. Odloči se za odselitev v svoje stanovanje, kar povzroči dodatne stroške v socialnem sistemu, ker se mu plačajo stroški za stanovanje. Kljub tej problematiki nekateri sindikati zastopajo stališče, da je obremenitev tistih z nizkimi in srednjimi dohodninami prevelika, obremenitev tistih, ki imajo višje dohodnine, pa prenizka. Po njihovi oceni za to, da nima zaposlitve, ni kriv nezaposleni, ampak manjkajoča delovna mesta, katerih število se z globalizacijo ni zmanjšalo. Strokovnjaki v gospodarstvu pa trdijo, da uvedba »Hartz-Konzepta« še ni dovolj učinkovita. Zastopniki »Hartz-Konzepta« menijo, da so se ljudje z leti navadili, da je za njihovo oskrbo odgovorna država. Socialna pomoč (do sedaj na visoki ravni) je bila tako samoumevna. Ljudje so spremembe (znižanje podpore) ocenili kot nepravilne. Številni v svojih zahtevah in pričakovanjih glede socialnih sistemov še danes niso pripravljeni popustiti, kljub gospodarski recesiji in delni stagnaciji gospodarske rasti. Tako navedene reforme nimajo dovolj hitro pozitivnih učinkov, kot je npr. nadaljnja liberalizacija delovne zakonodaje in trga dela. Takšno stanje povzroči nezadovoljstvo v družbi in nadaljnje odseljevanje podjetij v sosednje države, kjer so pri enaki produktivnosti stroški plač za več kot 50 % nižji. To v Nemčiji povzroča dodatni pritisk na trg dela in odgovorno politiko, ki mora z učinkovitejšo zakonodajo in reformami zagotoviti konkurenčnost svojega gospodarstva. »Hartz-Konzept« je tako po splošni oceni prva reforma s tem namenom, čeprav do sedaj še ni dovolj prispeval k izboljšanju konkurenčnosti domačega gospodarstva, kljub temu, da je vsak nezaposleni dolžan sprejeti vsako delo, tudi takšno, za katero je trenutno pre- oz. nekvalificiran. Sindikati in dobrodelne organizacije pričakujejo z uvedbo »Hartz-Reform« celo negativen vpliv na zaposlitev in gospodarsko rast, ker menijo, da (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 11):

- bo pridobljena oz. dosežena kvalifikacija delovne sile »razvrednotena«, če bodo morala biti delovna mesta zasedena neodvisno od zahtevane stopnje izobrazbe
- bo prišlo do dodatnega pritiska v nižjih plačilnih skupinah, ker bo vsak k vsakemu delu prisiljen (kar lahko povzroči znižanje vrednote dosežene plačilne strukture).
- prisila mobilnosti po vsej državi povzroči motnje v socialnih strukturah (družina, prijateljski krog).

Vlada poskuša z uvedbo mere za najnižjo plačo »Mindestlohn« preprečiti t. i. »Lohn dumping«, kar pomeni, da je delodajalec delavcu za enako delo zavezan plačati enako plačo, ne glede na to, iz katere države prihaja (domače ali iz tuje). Tudi če delodajalec zaposli nekoga z višjo kvalifikacijo na manj vredno mesto, dobi delavec k svoji plači v takšnem primeru še določen delež t. i. »Lohnausgleich«, in sicer od Agencije za delo, s čimer ima agencija manjše stroške, kot če bi bila ta oseba še naprej nezaposlena (predvideno za domače delavce). S takšno politično podporo bi se preko »subvencioniranja« zaposlovanja znižali socialni stroški in stres dela delodajalcev ter zvišala njihova konkurenčnost (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 11).

Učinkovitost uvedbe »Hartz-Reforme«

Če bi ocenili učinkovitost uvedbe »Hartz-Reforme« v Nemčiji in poskusili izkušnje prenesti in vključiti v proces reform v Sloveniji, bi se lahko upoštevali naslednji učinki (Senjur, Jurgetz & Boscarol, 2007, str. 11–12):

- Globalizacija gospodarstva je prinesla prednosti, pa tudi slabosti na trgu dela.
- Globalizacija trga dela je do sedaj na razvoj gospodarstva v različnih državah vplivala različno. Tako je v Nemčiji po združitvi prišlo do kratkoročne rasti gospodarstva, dokler niso bila povpraševanja in želje prebivalstva v vzhodnem delu države zadovoljena.
- Po vstopu prebivalstva vzhodne Nemčije v zahodno-nemški socialni sistem, pa je prišlo do motenj. Pa tudi gospodarski sistem v vzhodno-nemškem gospodarstvu ni več deloval, tako da je prebivalstvo iskalo zaposlitev v zahodnem delu Nemčije.
- Vse to je povzročilo velik pritisk na celotni socialni sistem, povečalo se je število nezaposlenih. Stroški dela so se zvišali, podjetja so se delno selila v sosednje dežele. Pritisk sindikatov je naraščal.

4 SKLEP

V sklepnem delu te diplomske naloge želim argumentirati sprejetje ali zavrnitev v uvodu zastavljene delovne hipoteze »*Globalizacija je pozitivna, če jo pravilno razumemo in jo znamo uporabiti v svoj prid*«.

Hitrejša gospodarska rast je največji spodbujevalec zaposlenosti in najboljše sredstvo socialne varnosti ter družbene vključenosti prebivalstva. Slovenija je na področju človeškega kapitala, zaposlovanja in trga dela na ravni povprečja EU. Nekateri menijo, da jo z razmeroma visoko stopnjo socialne varnosti celo presega. Toda na preveč togem trgu dela so še vedno prevelika strukturna neskladja, izobrazbena raven je prenizka, delež nezahtevnih delovnih mest pa previsok. V naslednjih desetih letih Slovenija potrebuje tudi pozitivni neto migracijski tok, ki bo dopolnjeval strukturne primanjkljaje na trgu dela. Slovenija mora povečati stopnjo zaposlenosti in razširiti delež zaposlenosti starejših. Konkurenčnost njenega gospodarstva je odvisna od kakovosti delovne sile. Zato je potrebna reforma izobraževalnih programov in povečanje učinkovitosti študija ter stalno usposabljanje zaposlenih. Država spodbuja podjetja, da bi izboljšala izobrazbeno strukturo zaposlenih, povečala uporabo inovativnega znanja ter zaposlovala tudi težje zaposljive. Slovenija mora znati zagotoviti pogoje znanja, fleksibilnosti in konkurenčnosti za dosego konsenza o gospodarskem in družbenem razvoju. Podjetja bodo še naprej propadala, prav tako bodo tudi nekateri posamezniki nepripravljeni na konkurenčne razmere. Pričakovati je tudi nadaljevanje družbene razslojenosti in povečane socialne izločenosti.

Slovenija mora hitreje prevzemati evropsko poslovno kulturo in družbene norme. Prav tako se morajo povečati socialni kapital družbe in možnosti za kakovostno zaposlitev ter zmanjšati nezaposlenost. Zagotoviti je potrebno še boljše razmere za svobodo podjetništva in ustvarjalnosti. Visoke kakovosti življenja ni mogoče doseči brez veliko večjega vlaganja v razvoj človeka in učeče se družbe. To pomeni zagotavljanje socialne kohezivnosti, ki jo omogočajo razvita socialna infrastruktura, enakomeren regionalni razvoj in dovolj velika ponudba kakovostnih delovnih mest. Majhno odprto gospodarstvo ne more napredovati brez pospešene internacionalizacije. Slovenija je še vedno razmeroma zaprta država, posebej ko gre za višje

oblike mednarodnega poslovanja. Spremembe na trgu dela uvajajo tudi fleksibilizacijo in mobilnost, ki ne proizvaja nič drugega kot prekarno in negotovo delo. Podjetja uslužbencem ne nudijo delovne zaščite. Zmanjšujejo se izborjene delavske pravice, nižajo se delavske plače, slabšajo se delovne razmere in varnost pri delu. Vse več je dela za določen čas, delavci pa se prodajajo na trgu dela preko agencij za začasno delo, ki kot posredniki med delodajalci in delavci disciplinirajo slednje. Prekarno delo pomeni negotov položaj, saj je delavec v razmerah brez pravic obsojen na milost in nemilost delodajalca ter njegovih lakajev. Vizije neoliberalizma kričijo po širitvi in popularizaciji prekarnega dela. Negotovost in prekarno delo je v okvirih tega sistema tako prihodnost večine.

Nemška vlada je bila ob iskanju rešitve, kako zmanjšati nezaposlenost, prisiljena izdelati reforme socialne varnosti in trga dela. Iz tega se je razvil t. i. »Hartz-Konzept oz. Reforma«. Pozitivni učinek »Hartz-Reforme« je, da se je preprečilo izkoriščanje socialnega sistema nezaposlenih, da se je stopnja brezposelnosti znižala in da se je učinkovitost Agencij za delo povečala. Negativni učinek »Hartz-Reforme« pa je viden v večjem pritisku na nezaposlene, kar lahko povzroči tudi psihične obremenitve posameznika. Globalizacija je z različnimi posledicami zajela vse države, tudi slovensko gospodarstvo, kar bolj ali manj vpliva na socialne sisteme in nezaposlenost. Učinkovitost »Hartz-Reforme« je, glede manjšega izkoriščanja socialnega sistema in stimulacije nezaposlenih, tisti del reforme, ki bi ga lahko prevzela tudi vsebina »Reform« v Sloveniji. Vloga sindikatov bi se pri reševanju problemov na trgu dela morala spremeniti. Slednji se morajo čutiti soodgovorne in pozitivno vplivati na učinkovitost reform za zniževanje nezaposlenosti in obremenitve socialnih sistemov. Nujno bo povečanje stopnje delovne aktivnosti, predvsem pa stopnje (samo)zaposlenosti starejših, da bi preprečili njihov zgodnji prestop med vzdrževano prebivalstvo, ki pomeni vse težje breme za delovno aktivne (stroški socialnega varstva). Prav tako je potrebno povečanje stopnje delovne aktivnosti mladih, kar pa ne sme ogroziti dviga izobrazbene ravni. Z Bolonjskim procesom se dosegajo višje stopnje izobrazbe v krajšem študijskem času in tako prispevajo k dviganju stopnje delovne aktivnosti prebivalstva te starostne skupine. Primanjkljaj delovne sile v določenih starostnih skupinah in za določene poklice je mogoče zmanjšati z imigracijo in z zmanjševanjem emigracije. Slovenija zaradi svojih naravnih danosti lahko postane privlačna destinacija, če bo zagotavljala ustrezne ekonomske priložnosti ter socialno in kulturno odpornost. Slovenija se na trgu delovne sile oziroma pri zaposlovanju že sedaj sooča s strukturnimi neskladji: izobrazbenimi, poklicnimi in regionalnimi. S prehodom na zahtevnejša delovna mesta ter dviganjem izobrazbene in kvalifikacijske ravni se bodo ta neskladja še povečevala.

5 LITERATURA IN VIRI

1. Avsec, T. et al. (2007). *Vse, kar bi morali vedeti o zaposlovanju*. Ljubljana: Oxylyus, d. o. o.
2. Dolenc, P. & Vodopivec, M. (2007). *Mobilnost dela in fleksibilnost sistema plač*. Koper: Fakulteta za management.
3. Domijan, T. & Kozlevčar, N. (2004). *Spremljanje povezanosti med poklici, dejavnostjo in izobrazbo na slovenskem trgu dela*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
4. EUROSTAT. (2008). *Key figures on Europe 2009 edition*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
5. Gaspari, M. (2008). Govor guvernerja Banke Slovenije Mitje Gasparija na mednarodni konferenci, *Prestrukturiranje finančnega sektorja v majhnih razvitih gospodarstvih*. Najdeno 5. junija na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/iskalniki/sporocila-za-javnost.asp>.
6. Haček, M. & Zajc, D. (2005). *Slovenija v EU: Zmožnosti in priložnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. Herczog, E. (2005). Osnutek poročila o posledicah globalizacije za notranji trg (2004/2225(INI)), Odbor za notranji trg in varstvo potrošnikov. Predlog resolucije Evropskega parlamenta o posledicah globalizacije za notranji trg (2004/2225 (INI)).
8. Howell, D. R. (2005). *Fighting Unemployment. The Limits of Free Market Orthodoxy*. New York: Oxford University Press, Inc.
9. Lee, C. (2003). *Cowboys and Dragons: Shattering Cultural Myths to Advance Chinese-American Business*. USA: Dearborn Trade Publishing.
10. Lipsey, R. E. (2002). *Home and host country effects of FDI*. Cambridge: National bureau of economic research.
11. Kesič, D. (2007). *Izzivi globalizacije v svetovni farmacevtski industriji*. Revija Management, 2 (2), 151–167.
12. Korez Vide, R. (2004). *Možnosti in priložnosti merjenja globalizacije*. Ljubljana: Statistično društvo Slovenije.
13. Korpič-Horvat, E. (2008). Prihodnost dela v Evropi. Seminar: Dnevi kadrovskih delavcev. Portorož 18. aprila 2008.
14. Malačič, J. (2006). *Trendi zaposlovanja in ekonomskih migracij na slovenskem trgu dela*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta in Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
15. Murn, A. (2002). *Industrijska politika in državne pomoči v Evropski uniji in v Sloveniji*. Ljubljana: Delovni zvezki urada za makroekonomske analize in razvoj.
16. Ovin, R. & Jagrič, T. (2006). *Ekonomске in sociale reforme. Priložnost ali tveganje?* Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
17. Palmer, T. G. (2007). *Globalizacija je suuuper*. Tribunal – glasnik svobodne družbe, 1 (1), 4–6.
18. Pirher, S. & Svetlik, I. (1994). *Zaposlovanje. Približevanje Evropi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
19. Pooler, V. H., Pooler, D. J. & Farney, S. D. (2004). *Global Purchasing and Supply Management. Fulfill The Vision – Second Edition*. New York: Kluwer Academic Publishers.
20. Predsednik Barrosa. (2005). *Skupna prizadevanja za gospodarsko rast in nova delovna mesta. Nov začetek za Lizbonsko strategijo*. Bruselj: Komisija evropskih skupnosti.

21. Pristavec-Đogić, M. & Eror, A. (2007). *Aktivna politika zaposlovanja*. Ljubljana: RS Državni zbor.
22. Program Slovenskega predsedstva EU. (2008). Program slovenskega predsedovanja svetu EU. Si.nergija za Evropo januar – junij 2008. Str. 1–17.
23. Program vlade RS za spodbujanje tujih neposrednih investicij za obdobje 2005–2009. (2005). Ljubljana: RS.
24. Rapuš Pavel, J. (2005). *Ranljivost mladih pri soočanju z brezposelnostjo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Socialna pedagogika, 9 (3), 329–360.
25. Roberts, R. D. (2002). *Odločitev: pripovedka o svobodni menjavi in protekcionizmu*. Ljubljana: Lisac Lisac.
26. Rojec, M., Redek, T. & Kostevc, Č. (2007). *Domet in možni elementi politike aktivnega spodbujanja tujih neposrednih investicij (TNI) v Sloveniji*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
27. Rupnik, V. & Sundač, D. (2005). *Dominacija kapitala = past človeštvu*. Rijeka: I.B.C.C., d. o. o.
28. Senjur, M., Jurgetz, A. & Boscarol, I. (2007). *Strateška vprašanja Slovenije: prebivalstvena politika, zaposlovanje, trg dela in javne finance*. Gradiva za posvet. Ljubljana: Strateški svet za gospodarski razvoj.
29. Sicherl, P. (2003). *Fleksibilnost dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Soros, G. (2003). *Globalizacija*. Tržič: Učila International.
31. Strban, G. (2005). *Temelji obveznega zdravstvenega zavarovanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
32. Surico, P. (2001). *Globalisation and Trade: A New Economic Geography Perspective*. Milano: Fondazione Eni Enrico Mattei.
33. SURS. (2009). Najdeno 30. junija na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2125.
34. Svetličič, M. (2004). *Globalizacija in neenakomeren razvoj v svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
35. Svetličič, M. (2005). *Slovenski delavec v primežu globalizacije*. V: GLAZER, Božo (ur.). *Delam kot Slovenc: od pridnosti k umnosti*, (Kadri, 11 (14), 11-23).
36. Svetlik, I., Ignjatović, M., Sicherl, P., Kopač, A. & Trbanc, M. (2004). *Človeški kapital, delovna sila, trg dela in delovna razmerja*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
37. UMAR. (2006). Poročilo o razvoju 2006. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
38. UMAR. (2007). Poročilo o razvoju 2007. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
39. UMAR. (2008). Ekonomsko ogledalo. Ekonomske analize, XIV (5).
40. Vrišer, I. (2001). *Nekateri novejši ekonomskogeografski pojmi*. Geografski vestnik, 73-1, 49–59.
41. WIR. (2007). *World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development*. New York and Geneva: United Nations.

42. Zbirka predpisov. (2006). *Predpisi s področja delovnega prava in socialne varnosti*. Ljubljana: GV Založba.
43. Zupančič, M. (2008). *Delo za mlade – blaginja za vse*. Ljubljana: Ministrstvo RS za delo, družino in socialne zadeve. Direktorat za trg dela in zaposlovanje. (1-26). Konferenca 24.–25. april 2008, Brdo.